

KOCAELİ İLAHİYAT DERGİSİ

Kocaeli İlahiyat Dergisi / Kocaeli Theology Journal

**Kur'an Okuma Dersinin Ölçme ve Değerlendirmesinde İlahiyat Fakültesi
Düzeyindeki Temel Yeterlilikler**
*Basic Sufficiency at The Faculty of Theology in The Assessment and Evaluation of The
Qur'an Reading Course*

Hasan Hüseyin HAVUZ

Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve
Kıraat İlmi Anabilim Dalı, Afyonkarahisar/Türkiye

Dr. Instructor Member, Afyon Kocatepe University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Quran Reading and Recitation Science, Afyonkarahisar/Türkiye

hhhavuz@aku.edu.tr, orcid.org/0000-0003-4388-9383

Makale Bilgisi / Article Information	
Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:	9 Mart 2023 / 9 March 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted:	20 Nisan 2023 / 20 April 2023
Yayın Tarihi / Date Published:	25 Haziran 2023 / 25 June 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Haziran 2023 / June 2023
Cilt / Volume: 7, Sayı / Issue: 1, Sayfa / Pages: 123-153.	

Atıf / Cite as: Havuz Hasan Hüseyin. "Kur'an Okuma Dersinin Ölçme ve Değerlendirmesinde İlahiyat Fakültesi Düzeyindeki Temel Yeterlilikler [Basic Sufficiency at the Faculty of Theology in the Assessment and Evaluation of the Qur'an Reading Course]". Kocaeli İlahiyat Dergisi-Kocaeli Theology Journal 7/1 (Haziran/June 2023), 123-153. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8034607>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Hasan Hüseyin HAVUZ**).

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC 4.0) International License.

Yayıncı / Published by:

Kocaeli İlahiyat Dergisi, Kocaeli Üniversitesi'nin bir yayımıdır.

Kocaeli Theology Journal is a publication of Kocaeli University.

Kur'ân Okuma Dersinin Ölçme ve Değerlendirmesinde İlahiyat Fakültesi Düzeyindeki Temel Yeterlilikler

Öz

Kur'an'ı doğru okuma bu alanda görev yapacak öğretici adayları için en temel görevdir. Doğru okumada temel yeterliliklerin kazandırılması, ölçme ve değerlendirmede en temel kriterdir. Hedef ve kriterler de ulaşılabilecek kazanımlara göre olmalıdır. Buna göre meslekî yeterlilik kazandırma sorumluluğu olan İlahiyat fakültelerinde Kur'an Okuma dersinde temel yeterlilikler belirlenmek zorundadır. Bunların somut olarak oluşturulamaması ve buna göre puanlama yapılamaması temel bir problemdir. Dersin ölçme ve değerlendirilmesinde ya yüksek bir düzey aranmakta ya da mevcut şartlarda kazandırılması gereken yeterlilik düzeyi oluşturulamamaktadır. Bu çerçevede makalede yüzüne, ezber okumada ve tecvit bilgisi konusunda ilahiyat/İslami İlimler fakülteleri düzeyinde belirlenmiş hedef ve amaçlar doğrultusunda hangi seviyedeki okumaların yeterli kabul edilebileceği, tecvit bilgisinin puanlamasının önemi ve nasıl yapılabilceği, konusu ele alınmıştır. Zikredilen hususların mutlak ölçüler olmadığı gerçeğinden hareketle özellikle yüzüne ve ezber okumada hatasız okumanın baraj/yeterlilik kabul edilerek en alt derecede okuma yeterliliğinin aranması gerektiği, bunun yanı sıra üst sınıflarda farklı değerlendirmeler yapılabileceği belirtilmiştir. Bu konuda detaya inilerek örnekler üzerinden başarı ve başarısızlık değerlendirmesi yapılmıştır. Bu yapılırken tamamen ölçme ve değerlendirme ilkeleri doğrultusunda meslekî tecrübe, gözleme dayalı çıkarım, alanın uzmanlarıyla görüşmeler, toplumun ihtiyaçları ve meslekî durumun önemi dikkate alınmış, ilahiyat fakültelerindeki mevcut şart ve imkânlar çerçevesinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân Okuma Dersi, Yüzüne-Ezber Okuma, Tecvit Bilgisi, Ölçme-Değerlendirme, Temel Yeterlilik.

Basic Sufficiency at The Faculty of Theology in The Assessment and Evaluation of The Qur'an Reading Course

Abstract

Reading the Qur'an correctly is the most basic task for teacher candidates who will work in this field. Gaining basic sufficiencies in correct reading is the most basic criterion in assessment and evaluation. Targets and criteria should also be according to the attainable gains. Accordingly, basic sufficiencies must be determined in the Qur'an Reading course in Theology faculties, which are responsible for gaining professional competence. It is a fundamental problem that these cannot be created concretely and scored accordingly. In this regard, either a high level is sought or a minimum level required to be gained under the current conditions cannot be achieved. This is due to the inability to establish concrete goals and objectives in the evaluation and the inability to score accordingly. In this context, in this article, the subject of which level of reading can be considered sufficient in line with the objectives and purposes determined at the level of faculties of theology/Islamic sciences, the importance of scoring tajweed knowledge and how it can be done, are discussed. It was stated that error-free reading at reading from the mushaf and memorization should be considered as a sufficiency and the lowest level of reading proficiency should be sought, as well as different assessments can be made in upper grades. In this regard, success and failure evaluations were evaluated through examples by going into detail. While doing this, professional experience, observation-based inference, the needs of

the society and the importance of the professional situation were taken into consideration in line with the principles of measurement and evaluation; Evaluations were made within the framework of current conditions and opportunities in faculties of theology.

Keywords: Qur'an Reading Course, Reading from The mushaf- Memorization, Tajweed Information, Assessment Evaluation, Basic Sufficiency.

Giriş

Ölçme ve değerlendirme, eğitim-öğretimin önemli öğelerinden biridir. Öğretimde, hedeflenen kazanımların yerine getirilip getirilmediği, dersin verimli olup olmadığı, dersle alakalı beceri ve kabiliyetlerin gelişip gelişmediği ancak ölçme ve değerlendirme ile anlaşılabilir.¹ Ölçme ve değerlendirme, Kur'an okuma ve tecvit derslerinde de öğretimin verimli olmasında ve bu doğrultuda yapılan puanlamada hakkaniyetin gözetilmesinde daha önemli hale gelmektedir. Kur'an okuma dersi için ister ezber ister yüzüne okumada ölçme ve değerlendirmenin sözlü sınav olarak yapılmasından başka seneçek olmadığı ve öteden beri uygulanagelen bir yöntem olduğu malumdur. Diğer alanlarda bunun için yeni metodların geliştirildiği, güvenilirlik, kapsam/geçerlik, kullanılabilirlik açısından modern ölçme ve değerlendirme tekniklerinin daha elzem olduğu, bununla birlikte sözlü sınavın göreceli olduğu, kapsam ve güvenilirlik düzeyinin düşük olduğu vb. düşünceler dillendirilmektedir.² Ancak Kur'an dersi için bunların geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira diğer alanlarda yapılan klasik sözlü sınavı yönteminde belirsizliğin hakim olduğu ve mutlak ölçütlerin olmadığı bazı durumlar söz konusudur. Bu anlamda Kur'an okumada -yüzüne-ezberde-kararlaştırılan hedeflere uygun olarak başarı-başarısızlık durumu belirlendiğinde oldukça şeffaf ve öngörülebilir bir puan takdiri yapmak mümkündür.

Söz konusu kriterlere kısaca değinmekle birlikte makalede ana problem, mevcut şartlarda Kur'an dersinin temel yeterliliklerinin kazandırılmadan başarılı sayılmasıdır. Kur'an okuma derslerinde veya çeşitli sınavlarda yüzüne ve ezber okumada yeterlilik noktasında uygulama birliğinin olmadığı, ezberin ne kadar verileceği ve hangi düzeyde ezber yapılacağı meselesinde genel bazı kriterlerin konamadığı, yüzüne okumada hangi hatalarda dersin başarılı veya başarısız sayılacağı konusunda belirsizlik olduğu ve bu ilkeler çerçevesinde her zaman hareket edilemediği bir gerçektir. Bu problemin ana sebebi İmam Hatip Liselerinde olduğu gibi ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinde de Kur'an dersinin alt yapısının zayıf kalmasıdır. İlahiyat fakültelerinde mevcut durumda Kur'an okuma düzeyinin düşük olması hasebiyle, ideal öğretim yapılamamakta, zaman ve zemin buna uygun olmamaktadır.³ Bu da dersin başarılı ve başarısız sayılması noktasında problemlere yol açmaktadır. Mevcut durumda başarı kriterinin sadece ezber okumanın olması veya birkaç ezberin yeterli görülmesi, üstelik imam hatip orta okulu ve imam hatip lisesi öğretim

¹ Ali Göçer, "Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirmenin İşlevselliğine Etki Eden Önemli Bir Uygulama Tekniği Olarak Geribildirim Kullanımı" *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1 (Ocak 2019), 112.

² M. Fuat Turgut - Yaşar Baykul, *Eğitimde Ölçe ve Değerlendirme*, (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 71.

³ Aslında ideal Kur'an eğitimi ilahiyat fakültelerine yeter düzeyde Kur'an okumayı çözmüş öğrencilerin gelmesi ve eğitimin bunun üzerine bina edilmesi ile olacaktır. İdeal öğretim ifadesi ile her öğrencinin imam-hatip- müezzinlik ve Kur'an Kursu öğreticiliği sınavlarını kazanabilecek altyapıyı kazanmış düzeyi kastediyoruz. Ama ne var ki mevcut durumda sistemsel sıkıntılar ve fiziki imkanların yetersizliği sebebiyle ideal bazı hedefleri gerçekleştirmek mümkün görünmemektedir. Bu düzeyde öğretim yapılabilmesi ancak sistemsel problemlerin çözülmesi ile gerçekleşebilecektir.

programında ifade edilen “ölçme ve değerlendirmede öğrencinin gelişiminin esas alınması”⁴ ilkesine göre yapılması söz konusu olabilmektedir. Öte yandan üst düzey bir öğretimin şartları olmadığı halde okumanın fevkalade iyi olduğu durumlarda bile tâlî konulardaki eksikliklerden dolayı dersi başarısız addetme durumu söz konusu olabilmektedir. İfrat ve tefrit çerçevesinde gerçekleşen bu uygulamalar sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Bu konuda gerçekçi bir yaklaşımla hareket edilmesi gerekir. Sistemsel sıkıntıları her zaman çözebilmek mümkün olmadığına göre ideal bir kazanım beklentisi içine girmeden uygulanabilen öğretimin sonucunda olmazsa olmaz temel yeterlilikler aranmalıdır.

Bu çerçevede örnekler verilerek sınıf düzeyine göre değişebilen asgari düzeyde başarı kriteri ortaya konmaya çalışılacaktır. Aynı şekilde ezber okumada ezber kalitesinin yanında temel hataların başarı-başarısızlık noktasında üzerinde durularak fikir verilmeye çalışılacaktır. Ayrıca teorik tecvit bilgisinin temel yeterlilik bakımından önemi ve puanlamaya katkısı, bununla birlikte değerlendirmeye etki edebilecek diğer bazı hususlar üzerinde durulacaktır.

Makalede kısaca genel ölçme ve değerlendirme ilkelerinde olduğu gibi Kur'ân dersinde de öğretim kademesine göre okul, sınıf, vb. durumlara göre kriterlerin kararlaştırılması gereğinden bahsedilip ilahiyat düzeyinde tablo olarak örnek kriterler oluşturulacaktır. Buna göre yüzüne okuma, ezber okuma, tecvit bilgisi ve diğer hususlar ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Ancak, ölçme ve değerlendirmede genel ilkeler Kur'ân açısından detaylı olarak ele alınmayacaktır. Çünkü bu konu "*Kur'ân Okuma Dersi Ölçme ve Değerlendirme İlkeleri*"⁵ başlıklı makalemizde incelenmiştir.

Kur'ân okuma konusunda ölçme ve değerlendirmede müstakil olarak hazırlanmış bir çalışmaya rastlanılamamıştır.⁶ Genel ilke ve ölçütlere örnek kabilinden hazırladığımız başka bir makalenin dışında spesifik olarak ilahiyat düzeyi açısından yüzüne, ezber okuma veya tecvit özelinde hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiği konusunda yapılan bir çalışma yoktur. Bu sebeple çalışmanın yapılacak puanlamalarda yeterlilik aranması konusuna yardımcı olacağını ummaktayız.

1. Hedef ve Kriterlerin Temel Yeterliliğe Göre Belirlenmesi

Kur'ân dersinde amaç her zaman Kur'ân'ı doğru bir şekilde ve belli düzeyde akıcı olarak okumaktır. Temel yeterlilik olarak belirlediğimiz yeterli düzey sayılabilecek okuma seviyesine gelebilmek için de uzun süre Kur'ân'ı doğru okuyan bir hocadan/fem-i muhsinden devamlı okumak ve bu doğrultuda çalışmak gereklidir.⁷ İlkokul düzeyinde öğrenciler nasıl ki kekeleymeden, akıcı bir okuma düzeyine uzun ve yoğun bir ders sürecinden sonra gelebiliyorsa Kur'ân okumayı bu düzeye getirmenin de böyle olduğu izahtan varestedir.

⁴ İHL ve İHO Kur'ân-ı Kerim Dersi Öğretim Programında bu okullardaki ölçme ve değerlendirme ilkeleri için bk. MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Öğretim Programları" (Erişim 10 Nisan 2023).

⁵ Kur'ân dersinde ölçme ve değerlendirme ilkeleri konusunda daha detaylı açıklamalar için bk. Hasan Hüseyin Havuz, "Kur'ân Okuma Dersi Ölçme ve Değerlendirme İlkeleri", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 7/1 (Nisan 2023).

⁶ Sözlü sınavları hakkında tıp alanında geleneksel sözlü sınavı ile yapılandırılmış sözlü sınavı karşılaştırılması yapan makale ile sözlü sınavlarına denetim açısından bakan makale yayınlanmıştır. Mustafa Kemal Alimoğlu vd., "Sözlü Sınavlarda Güvenilirlik: Geleneksel ve Yapılandırılmış Sözlü Sınavların, Çoktan Seçmeli Sınavlardan Alınan Notlarla Gösterdiği Korelasyona Göre Karşılaştırılması", *Tıp Eğitimi Dünyası* 11 (Nisan 2013); Yasin Sezer – Hüseyin Bilgin, "Sözlü Sınavların Yargısal Denetimi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 86 (2009).

⁷ Nazif Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", *İmam Hatip Liselerin Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalıdır?*, ed. Nazif Yılmaz - Hulusi Yiğit (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 20.

Örgün öğretimi ele alacak olursak ortaokulda ve ortaöğretimde bir öğrenci Kur'ân okuma dersinden yetersiz olarak okula gelebilmektedir. Böyle bir durumda ilk sınıflardan itibaren *elif-ba öğretimiyle başlanacağı için hedef ve kriterler, bulunduğu sınıf düzeyine göre harfleri tanıma, kelimeyi okuyabilme, dua ve sûreleri belli düzeyde ezbere okuma* şeklinde konulacak ve buna göre değerlendirme yapılarak geçer puan verilecektir. Nitekim öğrencinin gelişim düzeyinin esas alındığı eğitimde belirlenen hedefler doğrultusunda kriterlerin her öğrenciye eşit uygulanmasının yanında sınavda derste işlenen konular temel ölçüdür. Bütün örgün eğitim kademelerinde Kur'ân-ı Kerim dersi öğretim programı bunu esas almaktadır. Bu yaklaşım meslekî öğretimin yapıldığı İHL okullarında da sergilenmektedir.⁸

Söz konusu yaklaşım, ilahiyat fakülteleri gibi meslekî düzeyde öğretim yapılan okulda ise öğrencinin okuma durumu ne olursa olsun kriterlerin belirlenmesinde ve puanla değerlendirilmesinde başlangıç seviyesinin esas alınması mümkün değildir. Nasıl ki, imamlık ve müezzinlik sınavı için kursa katılan kişinin elif-ba düzeyinde olması beklenmezse yüksek öğretimde de ortalama olarak Kur'ân okumanın asgari düzeyde yeterli olduğu bir seviye beklenmek zorundadır. Eğer mevcut seviye bazı öğrencilerde daha düşük ise yoğun olarak farklı akran grupları ve kişilerden destek alınarak bu öğrencilerden seviyelerini yükseltmeleri beklenmelidir. Zira ilahiyat düzeyindeki ölçme ve değerlendirmede ilköğretim ve ortaöğretim seviyesi gibi gelişim sürecinin esas alınamayacağı ortadadır. Bu sebeple birinci sınıf itibarıyla ölçme ve değerlendirmede yüzüne ve ezber sayfalarının doğru ve hatasız okumasının en temel düzey olduğunu düşünmekteyiz. Eğer en alt seviye olarak yüzüne ve ezber sayfalarını hatasız ve belli akıcılıkta okuyabilme becerisi aranmazsa istenilen seviyede öğretimin yapılması imkansız hale gelecektir.

Bu düzeyde yüzüne ve ezber okumada, gerekirse hata bazında, gerekirse her sûre ezberine puan aralıkları verilerek uygulamaya yardımcı olacak bir puanlama anahtarı oluşturmak mümkündür. Bu çerçevede ilahiyat gibi meslekî öğretimin yapıldığı seviyede ezber ve yüzüne okumanın her birinde baraj uygulaması yapılmalı, gerekirse belli zamanlarda teorik tecvit bilgisinde de baraj konulabilmelidir.⁹ Aksi takdirde uzun süre ders yapılmasına rağmen yüzüne okumada ve temel ezberlerde hatalı okumaları çokça olan, ayrıca teorik olarak tecvit bilmeyen ilahiyat mezunu hoca/öğretmen adaylarının çoğalacağı malumdur.

Belirtilen yaklaşımla ölçme ve değerlendirme yapılmadan önce ders programının hedefi uygulanabilir bir çerçevede ortaya konulmalıdır. Bu doğrultuda Kur'ân dersinde istenilen hedefler, kazanımlar nelerdir? Kur'ân dersi için hedeflenen okuma seviyesi ne olmalıdır? Kur'ân'ı yeni

⁸ MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Öğretim Programları".

⁹ Fatma Asiye Şenat, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersinin İşlenişi ile İlgili Kanaatleri Üzerine Bir Araştırma", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2016), 227. Kur'ân okuma dersinden üç öğrenme alanında aynı anda baraj uygulaması ölçme ve değerlendirme ilkeleri açısından yadırganacak bir durum değildir. Zira merkezi sınavlarda alan durumuna göre puan barajının konması, okullarda bazı derslerin baraj olması, diğer alanlarda uygulamanın yapılıp yapılamaması gibi uygulamalar söz konusudur. Ancak öğrenciler, tarafından geçme puanının 60 olması hasebiyle biraz yüzüne okumadan, biraz ezberden veya bunlar zayıfsa tamamen teorik tecvit konularından çalışarak dersi başarmayı hedefleyebilmektedirler. Diğer derslerde 60 puanlık soru cevapladığında yeter puan alınması sebebiyle Kur'ân dersinde aynı anlayışı beklemektedirler. Bu durumun öğrencilere ölçme ve değerlendirme ilkeleri olarak anlatılması gerekir.

öğrenenlerin durumu nasıl değerlendirilecektir? Bütün bunlar önceden karara bağlanmalıdır.¹⁰ Nitekim üniversite ders programlarında da hedef ve kazanımlar belirlenmiştir.¹¹ Ancak sözlü sınavın nasıl ve hangi kriterlere göre yapılacağı noktasında teferruat zikredilmemektedir. Burada önemli olan, hangi öğretim ortamında, hangi seviyede öğretimin yapılacağı ve öğrenciden beklentilerin neler olduğudur.

Okuma seviyesinde hedefin daha üst seviyelere taşınması, sadece dersin hocasının insiyatifi ile mümkün olacak bir durum olmayıp sistemsel problemlerin çözülmesine bağlıdır. Mevcut durumda ise Kur'ân okumada temel yeterliliği sağlamamış öğrencilerle hafız seviyesindeki öğrencilerin bir arada olduğu bir öğretim ortamında üst düzey bir hedef belirlemekten bahsetmek gerçekle bağdaşmamaktadır. Öte yandan tamamen mevcut seviye ve gelişiminin esas alındığı veyahut sadece ezber okumanın başarıda temel ölçü alındığı bir başarı kriteri de olmamalıdır. Bu yaklaşımla hareket edilmesi, asgari düzeyde bazı kazanımların elde edilmesine yardımcı olacak ve dersin yürütülmesindeki problemleri belli oranda hafifletecektir. Buradaki esas gaye her ilahiyat fakültesi mezununun mesleğini hatasız bir şekilde icra etmesi için Kur'ân'ı okumasını yeterli düzeye getirmektir.

Bu çerçevede hazırladığımız *puanlama anahtarında* Kur'ân dersi için öğrenme alanları olarak belirlediğimiz *yüze ve ezber okumanın yanında tecvit dersi teorik*¹² sınavları için hedef ve kriterler şöyle yapılabilir:¹³

Düzye	Puan	Yüze Okuma Kriterleri (%50, 60 Puan Baraj)
Çok İyi	90-100 Arası	Hiç hatasız okuma, mahrec yeterli, vakıf ve ibtidaya göre okuma, okuma hızının iyi olması
İyi	80-90 Arası	Genel olarak hatasız ama ağız ve mahrecin bazı yerlerde tam oturmaması (Mevcut Durumda Hedeflenen Okuma Düzeyi)
Orta	70-80 Arası	Tecvit hatası yapmadan ve teklemeyen okuyabilme, bazı özel okumalarda hataların bulunması
Geçer	60-70 Arası	Mahrec, med ve tecvit hatası yapmadan akıcı okuyamama, bazen kelimelerde teklemeye olması ve nadiren bazı hatalar yapma (Temel Yeterlilik Düzeyi)

¹⁰ Benzer hedef ve kazanımlar için İHO ve Ortaöğretim Kur'ân-ı Kerim Dersi Öğretim Programı bk. MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Öğretim Programları".

¹¹ AKÜ, "İslami İlimler Fakültesi Ders İçerikleri" (Erişim 7 Ekim 2022); BUÜ, "Bilgi Paketi, Ders Kataloğu" (Erişim 7 Ekim 2022).

¹² Öğrenme alanı temel olarak üç alanla sınırlandırılmıştır. İHO, İHL ve diğer okullardaki gibi elif-ba öğretimi, meal ve anlam gibi öğrenme alanları dahil edilmemiştir. İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinde hazırlık veya 1. Sınıflarda az da olsa elif-ba öğretimi seviyesinde öğrenci gelmektedir. Ancak çoğunluk olarak Kur'ân okumaya geçildiği için yüze okumada kelimelerin doğru okunması ile öğretime başlanmaktadır. Elif-ba seviyesinde olan öğrenciye elif-ba programı ayrı olarak ders içinde uygulanmaktadır.

¹³ Ölçme ve değerlendirme hedef ve kriterlerin belirlenmesi ve örnek kriterler tablosu, "Kur'ân Okuma Dersi Ölçme ve Değerlendirme İlkeleri" adlı makalemizden özetlenerek alınmıştır.

Zayıf-Çok Zayıf	0-60 Arası	Med hatası, mahreç hatası, tecvit hatasını sık sık yapma (Bu notlandırma sadece seviye için kullanılır. Puanlamada 50 altı not verilerek dersten bırakılır.)
-----------------	------------	--

Tablo 1: İlahiyat Düzeyi Örnek Yüzüne Okuma Puanlama Anahtarı

Düzy	Puan	Ezber Okuma Kriterleri (%40, 60 Puan Baraj)
Çok İyi	90-100	Hatasız okuma ve ezberde akıcı okuma ve ezberlerin tam olması
İyi	80-90	Hatasız okuma ve ezberde akıcı okuyamama ve ezberlerin tam olması (Mevcut durumda Hedeflenen Okuma Düzeyi)
Orta	70-80	Az hatalı ve bazen takılarak okuma ve ezberlerin tam olması
Geçer	60-70	Az hatalı ve takılarak okuma ve ezberlerin tam olması (Temel Yeterlilik Düzeyi)
Zayıf-Çok Zayıf	0-60	Okumanın çok hatalı olup ezberlerin tam olması, hatasız olup ezberlerin tam olmaması veya ezberleme düzeyinin yetersiz olması

Tablo 2: İlahiyat Düzeyi Örnek Ezber Okuma Puanlama Anahtarı

Düzy	Puan	Teorik Tecvit Bilgisi Sözlü Kriterleri (%10, Dönem veya duruma göre 60 puan barajı uygulanabilir.)
İyi	80-100	Örnek: 3 Sorunun tamamını bilme
Orta	60-80	3 sorunun ikisini veya birini bilme
Zayıf	0-60	3 sorunun tamamını veya ek soruları da bilememe

Tablo 3: Örnek Tecvit Teorik Sözlü Puanlama Anahtarı

2. Kur'ân Okumada Ölçme ve Değerlendirme ve Temel Yeterlilikler

Kur'ân dersinde en temel hedef Kur'ân'ı doğru bir şekilde yani harflerin mahreç ve sıfatlarına uygun olarak okutmak ve tecvitleri uygulatmaktır. Bu çerçevede Kur'ân öğretimi ilk olarak elif-bâ öğretimiyle başlayıp harflerin/kelimelerin mahreçlerinin eğitimi vehareke devam etmektedir. Akabinde diğer tecvit kuralları öğretilerek okumanın hızlanması sağlanmaktadır. Bu seviye de kısa sürede kazanılamamaktadır. Bunun için yoğun bir çalışma ve hoca merkezli okuma gerekmektedir. Bu öğretim metodu diğer derslerden farklı olarak; harfler, kelimeler öğrenildikten sonra okumaya geçildiğinde okumanın seyri takip edilmekte aynı zamanda ölçme işlemi de gerçekleşmiş olmaktadır.¹⁴

Eğitim ve öğretimde dersten geçme kalma zorunluluğunun, ölçme ve değerlendirmeyi gerektirmektedir. Bununla birlikte sınavın öğrenciler için bir veri olduğu mukakkattır. Bu anlamda eğitim programına uygun bir sınav şeklinin seçilmesi gerekir.¹⁵ Bu çerçevede Kur'ân dersi, daha çok kıraat ıstılahında kullanılan arz ve sema yani hocanın okuması talebinin dinlemesi; talebinin okuması hocanın tashih etmesine dayanan bir öğretim olduğu için ölçme ve değerlendirmede klasik

¹⁴ Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", 25.

¹⁵ Turgut - Baykul, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 343, 344.

olarak anlatıma dayalı diğer derslerden farklı bir metot uygulanmakta, dolayısıyla sınav yöntemi olarak sözlü sınav yapılmaktadır.¹⁶ Sözlü olarak yapılan Kur'ân sınavı için puanlama yapma özen gerektiren yorucu bir uğraştır. Bu sebeple öğretmenin geçerli yöntemlerle ve objektif bir şekilde ölçme bilgisine sahip olması, puanlamayı kolaylaştıracak ve bu konudaki hataları azaltacaktır.

Genel olarak öğretimin zor taraflarından biri puanlama olmakla beraber¹⁷ bu durum sadece dersi geçme-kalma amacı gütmemektedir. Aynı zamanda bu, öğrencinin eksikliklerini ortaya koyup başarı için onu güdülemesi, onun hakkındaki karara dayanak olması, öğretme etkinliğinin durumu hakkında bilgi vermesi ve öğrenciyi yönlendirmede rehberlik edilebilmesi açısından da önemli bir veridir. Ama ölçme ve değerlendirmenin en önemli sebebi dersi geçmesine/başarılı olmasına dayanak olmasıdır.¹⁸

Öncelikle sözlü olarak yapılan her sınavda olduğu gibi Kur'ân hocasının belli bir standardının olması ve bunu dönem/sene başında öğrencilere bildirmesi gerekir. Bu standart da dersin amaç ve hedeflerine göre belirlenmelidir. Yüzüne, ezber, tecvit ve tâlim/tashîh-i hurûf'tan yüzdeler olarak kaç puan alabileceği bu okumalarda barajların ne olduğu ve hangi hataların kabul edilemeyeceği, okuma düzeyinin asgarî olarak ne olması gerektiği, ezberlerinin ne düzeyde olması gerektiği ve ne zaman verileceği noktasında plan ve programın önceden ilan edilmesi gerekir.¹⁹

Söz konusu kriter ve planlamalar oluşturulmadığında bazı ölçme ve değerlendirme hataları beraberinde gelecektir. Mesela, -gerek İHL gerek ilahiyat veya diğer eğitim kurumlarında- bazen, derste ezberi çok fazla önemseyip neredeyse dersin tamamının ezbere ayırıldığı, bazen derste daima yüzüne okuma yapıldığı, ezber okumanın gereksiz bulunduğu, tecvit konuları üzerinde çok fazla durulduğu, bazı durumlarda da Kur'ân okumadan maksat onun anlamı ve hayata tatbik edilmesinin gerekliliğinin öne sürüldüğü müşahade edilebilmektedir.²⁰ Böyle bir vasatta yapılan puanlamanın; öğretim birliğini, ölçme ve değerlendirmede hakkaniyeti ve öğrenciler arasındaki dengeyi bozduğu aşîkârdır. Bu da Kur'ân dersinin puanlamada belli bir ölçüsünün olmadığı kanaatine sebep olmaktadır. Bununla birlikte öğrencinin önünde makul/ulaşılabilir hedefinin olmamasına ve ilahiyat öğrenimi süresince Kur'ân okuma seviyesini geliştirememesine yol açmaktadır.²¹

¹⁶ Kur'ân dersi sınıf dışında işlenen uygulama dersleri gibi resmi olarak "uygulama" dersi değildir. Sınıf ortamında pratiğinin daha çok olduğu bir derstir. Bu sebeple sahada ve laboratuvarında gözleme dayalı bir uygulama olmadığı için sınavı gözleme/uygulamaya dayalı değil sözlü olarak yapılmaktadır.

¹⁷ Turgut - Baykul, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 353.

¹⁸ Turgut - Baykul, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 355-358.

¹⁹ Ahmet Gökdemir, "İlahiyat Fakültelerindeki Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri İçin Bazı Teklifler", *Türkiye'de Kur'ân ve Kıraat Eğitimi*, ed. Ahmet Gökdemir, (İstanbul: İlahiyat, 2021), 9-24; Mustafa Öcal - Mehmet Emin Ay, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1998), 22.

²⁰ Kur'ân'ın ana gayesinin onu anlama ve hayata tatbik olması onun doğru ve hatasız okunmasını önemini ortadan kaldırmamaktadır. Elbette Kur'ân okuyucusu asıl gayeyi unutmadan Kur'ân okumalıdır. Ancak bu iki husustan birinin diğerini nakzetmediği ve ortadan kaldırmadığı unutulmamalıdır. Meslekî öğretimde anlamla beraber doğru okumanın da önemi yadsınmaz. Çalışmalarda sahabe ve alimlerin anlama yönündeki teşvikleri ve düşünmeden yapılan tilavete dair eleştiriler haklı olmakla birlikte tecvidi gereksiz kılmamaktadır. Kur'ânı anlayarak okumanın, yüzüne ve ezber okumanın önemi için bk. Muammer Erbaş, "Din Hizmetlerinde İcra Edilen Kur'ân Okumalarında Eksik Kalan 'Kur'ân'ı Anlama Boyutu' ve Bu Konuda Alınabilecek Bazı Pratik Tedbirler" (Tebliğ, 2008), (Ankara: DİB Yayınları 2008), 1/316-353; Yavuz Fırat, "Kur'ân'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine", *Bilimname : Düşünce Platformu* 22/1 (Ocak 2012), 20.

²¹ Gökdemir, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri İçin Bazı Teklifler", 9-24.

Bu alanda yazılan eserlerde ölçme ve değerlendirmede çeşitliliğin gerektiği ve bazen tek çeşit ölçmenin yeterli olmayacağı belirtilmektedir. İlahiyat düzeyinde bu tür uygulamalar Kur'an dersinde bazen “kendine puan verme “veya “akran değerlendirme” şeklinde yapılması mümkündür. Ancak böyle bir değerlendirme başarı-başarısızlık açısından değil, kendi eksikliğinin farkındalığını ortaya koyma ve motivasyon sağlama açısından uygulanabilir. Ayrıca bu uygulama, öğrencinin kendi yetersizliğini kabullenme ve dersi geçebilecek veya puanını daha yukarıya taşıyabilecek bir çalışma yapması gerektiği duygusunu verebilir. Zira kendi yetersizliğini kabullenmeyen öğrenciden okuma düzeyini geliştirmesini beklemek mümkün değildir. Bu uygulamalar, zaman alıcı olduğu için imkân oluşturma babından ders işleme sürecinde yapılabilir. Ancak, müstakil olarak yapılan sınavda öğrencinin psikolojik durumu ve diğer imkân ve şartlar buna uygun olmayabilir. Bu sebeple zikredilen uygulama çeşitlerinin öğrencileri daha etkin hale getirmek için ilahiyat düzeyi haricinde uygulanması daha elverişli görünmektedir.

Ölçme ve değerlendirme bazen öğrenci için sıkıntı olabilmekte, öğrencinin gelişmesini engelleyebilmektedir.²² Her dönem en az birden fazla not takdir edilmesi bazı öğrenciler için gurur vesilesi olabildiği gibi bazıları için de motivasyon düşüklüğüne sebep olabilmektedir. Çünkü öğrenci haklı olarak dersi geçmek istemekte, hataları düzeltme ve okumayı geliştirme ikinci planda kalmaktadır. Bu sebeple puan ile değerlendirme okul sisteminde kaçınılmaz olup öğrencinin kendi başarısını bildirmek, motivasyonunu yükseltmek ve ders hocasının öğretimde etkisini artırmak için önemlidir.²³

Yaygın Kur'an öğretiminde verilen ödev sayfasını geçmek, öğrenci açısından okumanın geliştirilmesine vesile olmaktadır. Bu anlamda ilahiyat fakültelerinde ve diğer okullarda süreç içinde çokça ölçme ve değerlendirmenin yapılması aslında okumayı geliştirmek içindir. Bunun yol ve yöntemleri derslerde gösterilmektedir. Ancak öğrenciler, mevcut birikimiyle değerlendirme yapılmasını istemekte, asıl amacın hatasız ve iyi düzeyde akıcı okumayı sağlamak gerektiğini unutmaktadırlar. Bu sebeple, günümüzde Kur'an dersi için ölçme ve değerlendirme bir problem haline gelmiştir. Öğrenci, ders sürecinde bütün hataları ifade etme, yetersizliğin ve eksikliğin söylenmesine ve nasıl geliştirebileceği açıklanmasına rağmen küsebilme, itiraz etmekte veya şikâyet edebilmektedir. Aslında belirlenen hedef ve kriterlere göre şeffaf ve âdil puan takdir etmenin mümkün olduğunu Kur'an okumasını bilen herkesin görebildiği malumdur.

²² Aslında puanlamalarda öğrenciler açısından yaşanan problemlerin kaynağı ilahiyat düzeyindeki bir okula okuma anlamında hazır gelmemeleri ve genel olarak sadece Kur'an okumaya geçmiş ama daha ileri düzeye gelememiş olmalarıdır. Böyle bir durumda mevcut öğretimin şartlarının ve sürenin yetersiz olması puanlama açısından sıkıntıyı beraberinde getirmektedir. Çünkü öğrenci kendi açısından sadece dersi geçmeyi arzulamakta ve okumayı geliştirme ikinci planda kalmaktadır. Bu problemin aşılması asgarî düzeyde okula/derse kabul ve öğretim şartlarının düzeltilmesine bağlıdır. Zira Kur'an öğretimi, yüzüne ve ezber okumanın iyileştirilmesi ciddi emek, gayret ve disiplin isteyen bir süreçtir. Bu konuda öğretimdeki yaşanan sıkıntılar için bk. Yusuf Alemdar, “Teknik ve Estetik Açından Kur'an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2008), 215; Ahmet Gökdemir, “Kur'an Okuma ve Tecvid Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)”, *İlahiyat Fakültelerinde Kur'an Eğitimi ve Öğretimi (Sorunlar-Çözümler-Yöntemler)*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 17-42.

²³ Turgut - Baykul, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 343, 344; Filiz Şişginoğlu, *Çok Alanlı Sanat Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 59.

Kur'ân dersi, öğretim yönüyle ilahiyat programlarının en ağır ve en yorucu derslerinden biridir. Okumada doğru telaffuzun öğretilmesi, yanlışların tespit edilmesi, öğrencinin ağzından çıkan her sesin tanımlanması ve değerlendirilmesini gerektirir ki bu da ders boyunca sürekli teyakkuzda bulunmayı zorunlu kılmaktadır. Ders takibinin yapılmadığı durumda hatalar tespit edilememekte ve bu hatalar devamlılık arz etmektedir. Tespiti yapıp düzeltilmeyen ve çözüm yolu bildirilmeyen hatalar karşısında da bazen çaresiz kalınmaktadır.²⁴ Bu anlamda dersin hedef ve kazanımlarının aksettirilmediği durumda öğrenci açısından başarı noktasında kapalılık oluşmakta ve bu durum motivasyon kaybına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple mevcut okuma sorunlarında öğrencinin sadece ders sürecinde okuyabildiği iki veya yarım sayfalık ayetle iktifa ettiği, akran/arkadaş desteği almadığı, verilen ödev sayfalarını okumadığı, buna karşın ezber okuma faaliyeti üzerine yoğunlaştığı görülmekte buna rağmen dersten başarılı olmayı beklemektedir.²⁵

Temel yeterlilik olarak Türkçe metnin okumasında nasıl ki, kekeleyerek, duraksayarak veya kelimelerin hatalı okunması kabul edilmezse Kur'ân dersinde de ilahiyat seviyesinde çok yapılan hatalı okumalar kabul edilemez. Çünkü ilahiyat fakültesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu mezun olduktan sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'ân Kursu öğreticisi, imam hatip, müezzin, Millî Eğitim Bakanlığında imam- hatip lisesi meslek dersleri öğretmeni, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmeni olarak Kur'ân derslerinin öğreticisi olmaktadır.²⁶ Bu da yüzüne okuma seviyesinin, ezber kalitesinin ve tecvit bilgisinin pratik düzeyde önemini daha net ortaya koymaktadır. Zira belli ölçü ve seviyede öğretim yapılamaz ve öğrencinin sadece emeği ve yaptığına göre başarılı addedilmesi durumunda bu alanda görev yapacak Kur'ân öğreticilerinin temel yetersizliği ortaya çıkacaktır.²⁷

2.1. Yüzüne Okumada Temel Yeterliliğin Aranması

Ülkemiz başta olmak üzere çoğu Müslüman ülkelerinde Teysîr/Şâtıbiyye tarikinin esas alındığı Âsım kıraatının Hafs rivayetine göre Kur'ân okunmaktadır. Dolayısıyla tecvit kurallarının bazıları da bu rivayete ve tarike göre olduğu için bahsettiğimiz kurallar bu çerçevede kabul edilmektedir. Tecvit ilminde çoğu kural mahreç ve med vb. konularında kıraat farklılıklarına göre değişiklik arz etmemektedir.

²⁴ Fatma Asiye Şenat, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'ân Okuma Durumları Üzerine Bir Çalışma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (2011), 292-310.

²⁵ Öğrencinin okuması sınıf, okul ve mesleki duruma göre önceden belirlenmiş olarak Kur'ân'ın tamamı, bir, cüz, beş cüz, beş sayfa veya bir sayfa da olması mümkündür. Bu durum programın amacına göre değişebilecek bir durumdur. Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", 20.

²⁶ Abdullah Benli, "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri İçin Bir Program Önerisi". *Bilimname: Düşünce Platformu*, 28 (Ocak 2015), 125-165.

²⁷ Mevcut durumda ilahiyat fakültelerine Kur'ân okumasını hiç bilmeyen çok az da olsa öğrenci gelebilmektedir. Bu durumda onlara yönelik ders hocasının özel gayretleri, arkadaşları, Kur'ân kursu öğreticisi, imam hatip gibi okuması iyi olan kişilerden destek alarak okumayı öğrenmekte ve geliştirebilmektedirler. Yetersiz de olsa hazırlık sürecinin olması üst sınıflar açısından katkı sağlamaktadır. Erdoğan Baş, *Kur'ân Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019),143. Öneriler için bk. Gökdemir, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri İçin Bazı Teklifler", 9-24.

Tecvit ilminin uygulaması olan Kur'ân okuma esasen yüzüne ve ezber okumadan ibarettir. Ancak asıl okuma yüzüne okumayı içermektedir.²⁸ Bu anlamda ülkemizde elif-ba öğretiminden sonra Mushaftan yüzüne okumaya başlandığında bir süre yüzüne okuma çalışması yapılarak bir veya birkaç defa hatim yapma geleneği vardır. Fem-i muhsinin/hocanın kontrolünde yapılması gereken bu uygulama yoğun bir okuma ve çalışma faaliyetini gerektirmektedir.²⁹ Yüzüne okumada bütün tecvit-mahreç kaideleriyle okumanın akıcı duruma gelmeden Duhâ vb. ve Yasîn gibi sûreleri ezberleme ameliyesine geçilmemektedir. Dolayısıyla yüzüne okumanın belli bir seviyeye gelmesi istenmektedir.³⁰ İlahiyat fakültelerinde de yüzüne okumanın belli düzeye getirilebilmesi için buna imkân ölçüsünde ağırlık verilmek zorundadır. Ancak imkân ve şartlar her zaman buna izin vermemektedir. Bu noktada yüzüne okuma ile ezber okuma beraber yürütülmek mecburiyetindedir. Buna rağmen Kur'ân tilavetinde esas olanın medleriyle, mahreciyle ve harekeleriyle belli bir serilikte teklemeden, takılmadan ve kekeleymeden okunması esastır. Bu Kur'ân'ı tecvitli okumanın gereğidir.³¹ Bu sebeple temel olarak değerlendirmeye katılması veya katılmaması gereken hususlar vardır. Bu hususlar bir yapılan çalışmada şöyle sıralanmıştır:

"1-Bütün harfleri mahrecinden çıkarabiliyor mu? 2- Harekeleri doğru okuyor mu? 3- Vakıf ve vasil kurallarına riâyet ediyor mu? 4- Med kurallarına ve miktarlarına uyuyor mu? 5- İhfa, izhar, gunne, idğam vs. diğer tecvit kurallarını uyguluyor mu? 6- Râ harflerinin kalın ince ayırımına dikkat ediyor mu? 7- Edâ -sadâ katarak makamla okuyor mu? 8- Kekeleymeden, takılmadan serî olarak okuyabiliyor mu?"³²

Bizim "doğru okuma" olarak kastettiğimiz hususlar yukarıda "edâ ve sadâ katma" haricindeki temel hususlardır. Aslında bunları tam olarak yapamayan kişi Kur'ân hocası/öğretmeni, imam vs. adayı olarak Kur'ân'ı yeterli düzeyde okuyamıyor, demektir.³³ Ancak, bu düzeyde okumayı, özellikle ortaokul ve lise düzeyinde istemek mükemmeliyetçi davranmak anlamına gelmektedir. Her ne kadar diğer öğretim kademelerinde öğrenim hayatı sürecince Kur'ân dersi veriliyor olsa da bu hedeflere ulaşamamaktadır. Ancak ilahiyat fakültelerinde asgari düzeyde doğru okuma anlamında bu hedef ortaya konulabilir, hatta daha ileri düzeyde okuma ile beraber anlam merkezli okuma da istenebilir. Ne var ki, ileri düzey hedef ve kazanımların günümüz şartlarında gerçekleştirilmesi zor görünmektedir. Bunları gerçekleştirmek ancak ilahiyat fakültesine girişte Temel İslam Bilimleri derslerinden belli bir düzey aranmasıyla mümkün olabilir. İlahiyat fakültelerine girişte temel anlamda Kur'ân üzerinden sınavın yapılması durumunda ideal olan hedef ve müfredatlar gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla mevcut şartlar değişmediği sürece temel olarak doğru okumayı sağlayacak seviyeyi yakalamak bizim için başarıdır.

²⁸ Davut Kaya, "Kur'ân-ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin (Hafızlıkta ve Yüzünden Okumada) Geliştirilmesi", *Etkili Din Öğretimi* (İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2010), 520.

²⁹ Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", 20.

³⁰ Sevda Yartaşı Pehlivan, "Yetişkinlere Yönelik Kur'ân Kurslarında Kur'ân-ı Kerim Öğretim Yöntemleri ve Okuma Problemleri (İstanbul/Kartal Örneği)", ed. Ahmet Gökdemir, *İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitim ve Öğretimi* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2019), 158. Nitekim ders saati olarak Din Öğretimi Genel Müdürlüğü IHL Kur'ân dersi programlarında daha çok yüzüne okumaya ayrılmaktadır. MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Öğretim Programları".

³¹ Tecvitli okumanın gerekliliği için bk. Ömer Aslan, "Kur'ân Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 360; İbrahim Tetik, "Tecvidin Gerekliliği Sorunu: İbnü'l-Cezerî Öncesi ve Sonrası", *Uluslararası İbnü'l-Cezerî Sempozyumu*, (Ankara: DİB Yayınları, 2021), 252, 253.

³² Benli, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri Program Önerisi", 125-165.

³³ Demirhan Ünlü, "Kur'ân-ı Kerim'i Tecvid Kaidelerine Riayet Ederek Okumak", *Diyanet İlmî Dergi* 9/92-93 (1970), 14.

Hal böyle iken biz asgarî şartlarda hangi hatalar ne kadar tolere edilebilir? Hatalar hangi seviyede olursa dersin geçer not alması veya almaması gerektiği üzerinde durmaya çalışacağız. Bunları ele alırken mutlak doğruların olmadığı, aranan seviyenin duruma, şartlara, hocanın yöntemine ve belirlenen hedefe göre değişebileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Bu sebeple belli bir noktaya kadar iki farklı hoca/öğretmen arasındaki puan farkı normal karşılanmalıdır. Çünkü notlandırma sonuçta belli çerçeve içinde bir “takdir etme” meselesidir. Burada esas olan, aynı fakültede veya tüm ilahiyat fakültelerinde mümkün mertebe ortak düzeyde hareket etmektir. Bu durum, ortak hedeflerin yakalanması ve puanlamada birliğin sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle hata çeşitleri olarak bazı temel hususları başarı/başarısızlık noktasında değerlendirmek gerekir.

Biz anlayışla ölçme ve değerlendirme faaliyetinde okuma hatalarını temel yeterliliğin sağlanması konusunda dörde ayırmaktayız.³⁴ Bu hatalar, okumanın en temel özellikleri olup asgari düzeyde yerine getirilmeden okuma tam olarak gerçekleşmiş olamaz. Bu nedenle temel düzey olarak addettiğimiz bu hatalar şöyle sıralanabilir: 1-Kelimeyi Doğru ve Akıcı Okuyamama 2-Mahrec Hataları 3-Temel Med (Çeker) Hataları 4-Diğer Tecvit Hataları.

2.1.1. Kelimeyi Doğru ve Akıcı Okuyamama

Bu hatayı yapan öğrenciler, okuması çok zayıf olan öğrencilerdir. Bu öğrenciler öncelikle harfleri hareketleriyle birlikte doğru ve akıcı okuyamamaktadırlar. On kelimelik bir ayette belki bir kelimedede okuyamama ve tekrleme söz konusu olabilir. Ama neredeyse her kelimedede hatalı okuma, kelimeyi sökeme ve hareketleriyle doğru ve akıcı okuyamama durumu olmaktadır. Daha ilk ayette veya okunması zor kelimelerin olmadığı ayetlerde tekrleme, kelimeyi sökeme, okumayı götürememe veya yanlış okumalar olması halinde okuma düzeyi çok zayıf ve yetersiz demektir. Bir örnek üzerinde ifade edersek, *إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ* ayetini ya ilerletmemekte ya da "innelezine- keferuu-sevâün- aleyhim- eenzertehüm- emlem tünzirhüm- lâyü'minuun" şeklinde kelime kelime okumaktadır. Bu şekilde doğru okunsa bile bu okuma ilahiyat fakültesi seviyesi için yetersiz bir okumadır.³⁵ Böyle durumdaki bir öğrenciye, Kur'ân okumayı fakültede öğrenmiş ve ilk haline göre belli aşama kaydetmiş olsa da ortaya konulan seviye, aranan kriterleri sağlamadığı için geçer puan verilmemelidir. Mevzu bahis “kelimeyi doğru ve akıcı okuyamama” vurgusu ile birlikte Kur'ân-ı Kerim'de telaffuzu için özel eğitim gerektiren bazı kelimelere de dikkat etmek gerekir. Özellikle hazırlık/birinci sınıf düzeylerinde hurûf-ı mukatta'a harfleri, işmâm- teshîl, sekte ile okuma gibi uygulamalar, derste tilavet edilse ve üzerinde durulmuş olsa bile “bâriz/açık hata” olarak nitelendirilebilecek, herkesin bilebileceği ve görebileceği açık hatalar yoksa bunlar dersi

³⁴ Hatalar tecvitte lahn-ı celî ve hafî olarak ayrılmaktadır. Biz burada böyle ayrıma göre değerlendirme yapmamaktayız. Zira bu ayrım daha anlam merkezli bir ayrımdır. Hatalar celî de olsa hafî de olsa Kur'ân okuyucunun/öğreticisinin adayının bilmesi gereken hususlar olarak bakılmaktadır. Lahn-ı celî/hafî türü hatalar için bk. Abdurrahman Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları* (İstanbul: Emin Yayınları, 2017), 349.

³⁵ Örgün eğitimin diğer kademelerinde Kur'ân dersine bütün öğrenciler açısından meslekî olarak bakmamak gerektiği gibi öğrencinin diğer özellikleri ve dînî, ahlâkî eğitimi de göz önüne alınmalı, ona göre değerlendirilmelidir. Çünkü bu dönem duygu ve düşüncelerin şekillendiği dönemdir. Ders programlarının yaklaşımı da bu doğrultudadır. Bu dönemin özellikleri için bk. Nazım Bayraktar, “Orta Okullarda Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019), 95; Fatih Çakmak, “Liselerde Din Eğitimi”, *Din Eğitimi*, ed. Hasan Dam (İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019), 118, 119.

geçme anlamında tolere edilmelidir.³⁶ Zira ders saatinin yetersiz olduğu bu durumda ideal olarak bütün Kur'ân kelimelerini, hassaten özel kelimeleri öğretebilmek ders-kazanım bütünlüğü ve dengesi açısından uygun olmamaktadır.

Bazen hareke ve kelimeyi eksik veyahut ilaveyle okuma olmaktadır. Mesela اَلَّذِي kelimesi nun/ن ilavesiyle veya tersi bir şekilde hazf ve ilave ile okunabilmektedir. Bu hata, bazen dikkat edilmeden okuduğu için yapılmaktadır. Fazla okuma yaptırarak bu durum daha doğru olarak ortaya konabilir. Buna ilaveten Kur'ân dersinde harekeli bir metnin doğru okunması esas olduğu için okuma hızı iyi de olsa devamlı sûrette harf ve hareke hataları yapılabilmektedir. Bu şekilde okumaya şartlar uygunsa tekrar değerlendirme şansı verilmelidir. Bu şekilde okuyan öğrenciler, diğer hatalar ile birlikte belli düzeyde doğru ve akıcı okumayı sağlamadan dersi başarmış sayılmamalıdır.

Öte yandan kelimeyi doğru ve akıcı okuyamama problemi olmayıp belli serilikte okuyan öğrenciler olabilmektedir. Ancak bu öğrenciler mahreç olarak tilavetin gereklerini yerine getirememekte ve okuyuşları sıradan, Kur'ân eğitimini iyi alamamış bir kişinin okuyuşu mesabesinde kalmaktadır. Bu da kazandırılması gereken temel yeterliliğin sağlanmadığını göstermektedir.³⁷

2.1.2. Mahreç Hataları

Mahreç, Kur'ân kelimelerini doğru okumada en temel özelliştir. Mahrecine göre okunmayan harf ve kelimeler doğru okumayı sağlamamaktadır. Ayrıca bu tür hatalarda anlamın ortaya çıkmaması veya bozulması söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple harf ve kelimeleri mahreç ve sıfatlarına uygun olarak telaffuz/tilavet etmek öğretimin ana gayesidir.³⁸

Bu hatalar özellikle kalın harfler sad/ص dat/ض, ta/ط, za/ظ, gayn/غ, ha/ح harflerinde ince okuma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Derslerde sıkça üzerinde durulan bu harflerin doğru okunması belletilip beceri haline gelmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bunun dışında ince harfler mee/م, nee/ن, lee/ل, gibi harflerde kalınlaştırma olmaktadır. Ayrıca, kalkale harflerinde hiç kalkale yapılmaması da böyledir. Özellikle ta/ط ve kaf/ق harfinde bu hata daha çok olup zaman zaman peltek harflerde de görülmektedir. Örnek: اِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ayetinde sad/ص ve dat/ض harflerini se/س ve de/د olarak okunması bunun diğer ayetlerde de devam ettirilmesi ve uyarıya rağmen düzeltilmemesi öğrencinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu hatalar, dersin asgarî yeterli düzeye gelmediği anlamına geleceği için yeterli miktarda düzeltilmeden öğrencinin başarılı sayılmaması ve geçer puan verilmemesinin daha uygun olacağı muhakkaktır. Ancak يَصْطُ، بَصْطَةٌ gibi özel okumalarda mahreç hataları klasik mahreç hatası olmadığı için belli sınıf düzeylerinde telâfi edilmesi mümkün olduğu için bu gruba dâhil edilmemelidir.

Özellikle çeker/med ve mahreç hatası çok olmayan öğrenciler daha çok kalın okunan ra/ر harflerinde ince okumaktadır. Bazen bunun tersi durum da olmaktadır. Mesela, basir/بَصِير، habit/حَبِير، sihr/سِحْر، hayr/حَيْر، Meryem/مَرْيَم، ekber/اَكْبَر، ersele/ارْسَل، termîhim/تَرْمِيْهِمْ gibi kelimelerde ra/ر harfleri öğrencide meleke haline gelmediği için yaygın olarak hatalı okunmaktadır. Hele alt sınıflarda ve üst

³⁶ Baş, *Kur'ân Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*, 150.

³⁷ Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", 42.

³⁸ Aslan, "Kur'ân Tilavetinde Tecvidin Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)", 360-367.

Eğer okunan sayfada *عَسَقَ كَهَيْعَصَ*, *فِيهِ مَهَانًا يَرْضَهُ لَكُمْ* gibi özel okumalar denk geldiyse alt düzeylerde/sınıflarda dersin kalması ve geçmesi yönünde etki etmemesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Bazen öğrenci medd-i lâzım olan kelimeleri bildiği halde *عَالَمٌ عَالِدٌ كَرِيمٌ* gibi yaygın olmayan medd-i lâzımın olduğu kelimelerde hata yapabilmektedir. Eğer sorumlu tutulan sayfa az olup bunlara özel ihtimam verilerek okundu ise bu konuda daha farklı tutum sergilenebilir. Çünkü bütün sınıf düzeylerinde aynı toleransta olmak okumanın geliştirilmemesine ve öğretilen şeyin benimsenmemesine yol açacaktır. Bu da Kur'ân okuma seviyesinin geliştirilmesi adına yerinde saymak anlamına gelecektir.

Söz konusu mahreç ve med hataları olmayan, kelimeleri düzgün olarak akıcı okuyan, ancak ihfa, idğam, iklab gibi tecvit uygulamalarını bilmeyen ve yapamayan öğrenciler bulunmaktadır. “Diğer tecvit hataları” olarak adlandırdığımız bu hatalar, Kur'ân tilavetinin kurallara uygunluğu noktasında önemli hatalar olup başarı ölçüsünde temel yeterliliktir.

2.1.4. Diğer Tecvit Hataları

Bu hatalar, Kur'ân okumayı öğrenme sırası bakımından ve kazandırılması gereken kazanımlarda mahreç ve med probleminden sonra gelmektedir. Çünkü öğrencilere öncelikle mahreç ve medli-medsiz okuma öğretilmektedir.⁴⁰ Sonrasında ise tecvit kaideleri uygulanmaktadır. Asıl olan okuma, başlangıçta tecvit kaideleri olmadan kelimeleri mahreciyle ve medleriyle doğru okumayı, ardından ihfa, idğam gibi tecvit kurallarını uygulayarak okumayı sağlamaktır.⁴¹

Burada; mahreç, med hataları, birer tecvit hatası olsa da hataları tasnif edebilme açısından “diğer tecvit hataları” başlığı ile idğam, ihfa, izhar, iklab, vakıf ve vasıl kuralları kastedilmektedir. Temel tecvit kuralları olarak bahsedilen hatalar diğer hatalar göre daha az düzeyde görülmektedir. Bazı öğrencilerde diğer tecvit kurallarını uygulamada eksiklik olmamasına rağmen, yukarıda bahsedilen mahreç ve med hataları daha fazla görülebilmektedir. Bu da istenilen bir durum değildir. Mahreç ve med hataları düzeltildikten sonra Kur'ân okuyucusu ihfa, izhar ve temel idğamları yapabilmelidir. Çünkü ihfa, izhar ve idğamlar Kur'ân'da çokça yer almakta ve derste çokça uygulandığı için öğrenme ve uygulamayı meleke haline getirmeme söz konusu değildir. Bu sebeple bu kuralları uygulamayan öğrenci başarısız sayılmalıdır.

Burada şunu ilave olarak söylemek lazım ki, bazı idğamlar daha özel uygulamalardır. Çünkü Kur'ân tilavetinde bu idğam türleriyle fazla karşılaşmadığı için unutulabilmektedir. Bu sebeple mütecaniseyn ve mütekâribeyn gibi idğamları yapmak Kur'ân okumada esas olmakla birlikte sadece bu sebeple alt sınıflarda dersin başarısız sayılması hakkaniyete ve dersin işlenmesi sürecine uygun olmayabilir. Ancak özellikle üst sınıflarda derslerde işlenen bu okuma çeşitlerinde özel olarak sınav konusu yapılabileceği gibi sorumlu tutulan cüz/sayfa/sûrelerde varsa diğer okuma kuralları ile beraber belli düzeyde yeterlilik şartı olarak ortaya konabilir.

Tecvit öğretiminde uygulama olarak öncelikli öğretilecek kaide, ihfa uygulamasıdır. Uygulama örneği Kur'ân'da en çok geçen kaide olmasına ve çokça pratik yapma durumu olmasına rağmen, öğrenci hiçbir ihfayı yapmıyor veya ihfa ile izharı karıştırarak uyguluyorsa, basit

⁴⁰ Mehmet Mahfuz Ata, "Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/30 (2013), 172.

⁴¹ Yunus Biceğez, *Kur'ân Öğretiminde Temel İlkeler, Yöntem ve Teknikler* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 81.

idğamlardan min-rabbi/مِنْ رَبِّ، men ya'mel/مَنْ يَعْمَل gibi çokça geçen idğamları uygulamıyorsa, bu konuyu öğrenmemiş demektir. Bu durumda dersin başarılı sayılmaması gerekir. Ancak izhar-ı kelime-i vâhîde gibi, çokça geçmeyen kul-rabbi/كُلُّ رَبِّ، bel rafeahü/بَلِّ رَفَعَهُ، irkeb meanaa/ارْكَبْ مَعْنَا، ehattü/أَحَطْتُ، besetta/بَسَطْتُ gibi Kur'ân'da çok yer almayan ve öğretimde özel olarak üzerinde durulmayan bu idğamlarda başlangıç seviyesi olarak başarısızlık yönünde kullanılmayabilir.⁴²

Aynı şekilde Hafs rivayetindeki sekteler,⁴³ Fussilet sûresi 44. ayette اَعْجَبِي teshîl ile okuma, vakıf haricindeki işmâm Yûsuf sûresi 11. ayette la temenna/لَا تَمَنَّا normal yüzüne okumada denk geldiğinde alt sınıflar için değerlendirmeye katılmasa da belli bir süreden sonra veya üst sınıflarda özel olarak okunuşu istenmeli ve değerlendirmeye katılmalıdır. Çünkü bu okumaların öğretilmesi ve doğru okunması Hafs rivayetini okuyabilme açısından önem arz etmektedir.⁴⁴ Ancak yine bu tür özel okumalarda kurallar çerçevesinde puan düşülse de başarı ve başarısızlık noktasında daha toleranslı davranılması gerektiği izahtan varestedir. Zira yoğun müfredatın içinde ve ders saatinin sınırlı olduğu bir vasatta her şeyi öğretebilme ve ayrıntılarda baraj uygulamanın mümkün olmadığı ortadadır.⁴⁵

Yaygın tecvit hatalarının yanında vakıf ve ibtidâ hataları da dersin öğretimi açısından önemlidir. Vakıf hatasından kastımız keyfiyet olarak bir kelimedede nasıl vakıf yapılacağıdır.⁴⁶ Sükunla ve med ile vakıf yapılması okumanın temel özelliğidir.⁴⁷ Öğrenci, ilahiyat fakültesi seviyesinde kelime üzerinde medd-i ârız, medd-i lîn ile vakıf, sadece sükun veya tabîî medle durma ve hü zamirinde sükun üzere vakıf yapma gibi konuları bilmelidir. Bunlar temel yeterlilikler olduğu için uygulamayan öğrenci dersten başarılı sayılmamalıdır. Ayrıca, Kur'ân okumada uygulama alanı çok olmayan ama okuma vechi olarak öğretilen işmâm ve ravm ile vakıf konusunun Kur'ân okumada büyük bir eksiklik sayılmayacağını belirtmek gerekir.

Vakf-ı mu'ânaka'da ise öğrenciler başlangıçta doğru okuma yapsalar da bu vakıf türünü bilememektedirler. Bu durumu, değerlendirmeye almak mümkün ise de diğer okuma hataları söz konusu değilse ilk dönemlerde dersi geçme-kalma yönünde etki etmemesi daha makul görünmektedir. Ancak son dönemlerde başta temel okumaları halletmek kaydıyla vakf-ı murâkabe gibi özel vakıflar ve özel okumaların da bilinmesi gerekir. Zira daha ilk sayfalarda (Bakara 2/2) zaten bu konu öğretilmektedir. Ancak diğer okuma hatalarına göre bu hatanın, daha alt düzeyde kaldığını söylemek mümkündür. Çünkü bu, Kur'ân'da çokça geçen ve uygulama alanı geniş olan bir vakıf türü değildir. Aynı şekilde öğrenci vakıf keyfiyeti dediğimiz sükun ile vakıf, med ile vakıf konularını uyguluyorsa temel yeterliliği sağlamış demektir. Ancak özel vakıf keyfiyeti olan اَعْتَصِرْ، elifât-ı seb'a⁴⁸ gibi kelimeler, uygulama veya teorik düzeyde başarı-başarısızlık kriteri olmaması gerektiği

⁴² İdğam çeşitleri ve sektenin ayrıntılı kuralları için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 231-254.

⁴³ Bu sekteler 4 yerdedir. Bunlar Kehf sûresi 1-2. ayetler ﴿قِيمًا﴾، ﴿عَوَجًا﴾، Yâsîn sûresi 52. ayet ﴿مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا﴾، Kiyâme sûresi 27. ayet ﴿رَاقٍ مِنْ رَاقٍ﴾، Mutaffifîn sûresi 14. ayet ﴿رَانَ﴾ şeklinde. İlk iki ayette vakıf olabile de sekte okuyuşunu öğretmek gerekir.

⁴⁴ Baş, *Kur'ân Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*, 150.

⁴⁵ Baş, *Kur'ân Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*, 144.

⁴⁶ Vakıf yapma kuralları için bk. Hasan Hüseyin Havuz, *Tafsîlath Tecvid Hükümleri* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2018), 131-187.

⁴⁷ Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 263.

⁴⁸ Örnekler için bk. Hasan Hüseyin Havuz, *Usûlî ve Ferîşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be-Hafs Rivâyeti)* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 301-304.

gibi puanlamaya da katılmamalıdır. Çünkü bunlar, tecvide özel ilgi duyanların bilebileceği uygulamalar olup teferruat konulardır.

Söz konusu vakıf keyfiyeti haricinde anlam merkezli olan vakıf işaretlerinde ve ayet sonlarında vakıf yapmak önemlidir. Her ne kadar Secâvendî'nin (ö. 560/1165) yaklaşımı çerçevesinde bu işaretleri vakıf ve vasıl durumunun hükmü söz konusu ise de elimizdeki Türkiye basımı Mushaflardaki işaretlerde vakıf kaidesini uygulamak gerekir.⁴⁹ Bu konuda uygulamada ayrıntı hükümlere girmeden başta ۞/ mim harfinde olmak üzere diğer işaretlerde vakıf kuralını uygulamakta yarar vardır. ۞/ Lam-elifte vakıf yapabilmek ve geriden alma ayrıca diğer vakıf işareti olmayan yerlerde uygun bir şekilde kelime sonunda durabilme önemlidir. Bu noktada Kur'ân ayetlerini okuyan öğrenci, vakıf işaretlerine riayet ediyor, lâ/۞ işaretinde durmuyor veya durduğunda geriden alma uygulaması yapabiliyorsa bu kazanımı elde etmiş demektir. Bu kazanım temel kazanım olup diğer hatalarla birlikte değerlendirilmelidir. Ancak vakıf-ibtida açısından atıf-mâtuf, sıfat-mevsûf, hal-zilhal gibi kabih vakıf ve ibtida kısmına giren konular daha çok ayetlerin anlamını bilmeyi ve özel çalışma yapmayı gerektirdiği için bize göre hiçbir sûrette değerlendirmeye alınmamalıdır. Bunlar ancak üst düzey Kur'ân okuma yarışmalarında esas alınabilecek özelliklerdir.⁵⁰

Tilavette vakıf konusu daha öne çıkmasına rağmen bazı vasıl ve ibtida kaidelerinin bilinmesi de gerekmektedir. Ancak bu konuda vakıf konusu kadar okuma problemi söz konusu olmamaktadır. Özel olarak her Kur'ân okuyanın bildiği *وَأَفْكَ أَقْرَبَهُ اشْتَرَوْا بِسَمَاءَ اشْتَرَوْا وَأَفْكَ أَقْرَبَهُ* gibi bazı özel vasıl geçişleri mutlaka bilinmesi ve uygulanması sağlanmalıdır. Bunla temel yeterliliklerdir.

Verilen bilgilere ilave olarak şunlar da belirtilmelidir. Tashih-i hurûf/hüsn-i tilavet düzeyinde olmayan ders okumalarında yüzüne okumada tahkik (yavaş), tedvir (orta) ve hadr (hızlı) ile okumada serbest olmalı bunlar herhangi bir değerlendirmeye katılmamalıdır. Çünkü bunlar, daha çok mesleğe giriş sınavlarında değerlendirilecek bir durumdur. Ayrıca tarz, tavır ve makam olarak "Arap tavrı, Türk tavrı" gibi özellikler Kur'ân dersinde değerlendirmeye katılacak hususlar değildir. Ancak hadr ölçüsünden daha hızlı, anlaşılacak bir şekilde mahreç ve medlere dikkat etmeden okunuyorsa değerlendirme ona göre olmalıdır.

2.2. Ezber Okumada Temel Yeterlilikler

Günümüz öğretim anlayışında ezber uygulaması çokça eleştirilmekte ve neredeyse dışlanmaktadır. Belki kavrama gerektiren ilimlerde anlama ve analiz-sentez olmaksızın sadece hafızaya nakledilmesi bir eksikliklerdir. Ancak, bu yaklaşım tüm alanlara teşmil edilmekte ve ezber öğretimi uygulanmamaktadır. Halbuki bilginin hafızada olmaması bir eksikliklerdir. Kur'ân dersi açısından yapılan ezber unutulsa da bu gereksiz bir uygulama olmayıp insanlık tarihi boyunca var olan etkinliktir.

Ezber faaliyeti aynı zamanda bilgiyi koruma faaliyetidir. Böyle olmasaydı başta hadis ve kıraat ilmi nakledilemezdi. Bu sebeple İslâmî ilimlerde satıra/yazıya değil sadra/hafızaya daha çok itimat edilmiştir.⁵¹ Ayrıca biz, günlük hayatta da şiir ve şarkı sözlerini ezberleyerek okumaktayız. Durum

⁴⁹ Vakıf işaretleri ve hükümleri için bk. Çetin, *Kur'ân Okuma Esasları*, 271.

⁵⁰ MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Genç Sadâ" Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması Usul ve Esasları" (Erişim 10 Nisan 2023).

⁵¹ Emin Uz, *Arap Kültüründe Bilginin İntikal Süreci* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 38.

böyleyken ezber okumanın Kur'ân dersinin temel konusu olması gayet doğaldır. Özellikle Müslüman için günlük hayatta namaz duaları ve namaz sûrelerini bilmek önemli bir ihtiyaçtır. Bu sebeple geleneksel eğitimde Duhâ ve ilerisindeki sûreler, Yâsîn ve Tebâreke sûreleri mutlaka ezberletilmektedir.

Bu uygulama sahabe döneminde de böyle olup temeli Suffe okulunda yapılan okuma ve ezber faaliyetlerine dayanmaktadır.⁵² Bu anlamda Kur'ân öğretiminde ezber, ilk inen ayetlerle başlayan bir süreçtir. Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine vahyedilen Kur'ân ayetlerini ezberden okumuş, sahabe ayetleri hem ezberleyerek hem de yazarak ondan almıştır. O günden bu yana devam eden Kur'ân'ı ezberleme faaliyeti önemini asla kaybetmeyecektir. Bu anlamda Kur'ân okumada sadece yüzüne okuyabilmenin meslekî açıdan yeterli sayılması mümkün olmayıp mutlaka ezber faaliyetinin olması gerekmektedir. Çünkü bu, günlük ve meslekî hayatta uygulanan bir faaliyettir.⁵³ Dolayısıyla hassaten ilahiyat fakültesinde öğrencinin meslekî hayatında ve kişisel hayatında etkin bir biçimde kullanabileceği bazı sûre ve ayetleri tecvit kurallarına uygun olarak ezberleyip okuması en temel yeterliliklerdir.⁵⁴ Ezber okumadaki bu yeterlilik “hatasız okuma seviyesi” ve müfredatta yer alan ezber sûre ve sayfalarını tam olarak ezberlemektir. Ayrıca bu yeterliliği sağlama noktasında ezber alma şartlarının da oluşturulması gerekir.

2.2.1. Okuma Seviyesinin Yeterliliği

Ezber okuma sûreleri sınıf seviyelerine göre değişim göstermektedir. Bütün öğretim aşamalarında ve gelenekte ezberlenmesi gereken dua ve sûreler; Sübhaneke, Tahiyat, Salli-Bârik, Rabbenâ, Kunut Duaları, Ayete'l-Kürsî, Fatiha, Fîl, Kureyş, Maûn, Kevser, Kafirûn, Nasr, Tebbet, İhlâs, Felak, Nâs, Duhâ sûresinden Hümeze sûresine kadar ve Yâsîn sûreleri başta olmak üzere her dönemde en az 3 sayfa olmak üzere planlanmıştır. Temel ezber konuları bütün öğretim kademelerinde aynı olmakla birlikte diğer sûrelerde bazı değişiklikler olabilmektedir.

Dua ve sûre ezberinde ezber kalitesi, akıcı okuma, teklememe ve takılmama gibi hususlar önemli olduğu gibi ayetleri ve kelimeleri mahrecine, sıfatlarına ve diğer tecvit kaidelerine uygun olarak okuma daha önemlidir. Bu sebeple sözü edilen hataların düzeltilerek okunmasının sağlanması gerekmektedir. Esasında ezberdeki okuma hataları yüzüne okumadaki hatalardan kaynaklanmaktadır. Bu konuda yüzüne okumadaki hatalar gibi en temel hatalar, fem-i muhsin diyebileceğimiz bir hocadan okumayan -ister İHL ister diğer okullardan mezun olsun- herkeste mevcut olan hatalardır.⁵⁵ Bu sebeple ezber sûrelerinin yüzüne okunarak/okutularak temel yeterlilik olarak hatalardan arındırılması meslekî açıdan bir zorunluluktur. Ancak, şartların durumuna göre

⁵² Muhammed Hamîdüllah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (Ankara: Yenişafak, 2003), 2/768; M. Zeki Duman, *Kur'ân ve Müslümanlar* (Ankara: Fecr Yayınevi, 1997), 150; Recai Doğan - Remziye Ege, *Din Eğitimi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 20.

⁵³ Yılmaz, “İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler”, 36; Fırat, "Kur'ân'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine", 27, 28.

⁵⁴ Ahmet Madazlı, *Kur'ân Okuma Âdâbı* (Kayseri: Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 41; Nazif Yılmaz, *İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Yöntemler ve Materyal Kullanımı* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 267.

⁵⁵ Şenat, “Anlayarak Kur'ân Okuma”, 143-164.

ezber sayfasını hatalardan tamamen arındırma mümkün olmayabilir. Bu durumda bu hataları asgari düzeye indirmek daha akılcı bir yöntem olarak durmaktadır.⁵⁶

Mevcut uygulamada genellikle ezberlerin yapılmış olması ve öğrencinin ezberini takılmadan okumasına önem verilmektedir. Ancak, öğrencinin sayfayı ve sûreyi ezberlemiş olması ezberde başarı kriteri olsa da ana kriter, doğru okumadır. Bu sebeple özellikle ilk dönemlerde namaz dua ve sûreleri, Duhâ vb. ve Yâsîn gibi sûrelerin her birinde hem sayısal olarak hem de sıfır hataya yakın bir okumayı sağlama noktasında azami gayret gösterilmelidir. Çünkü bu sûreler her Müslümanın okuyabildiği sûrelerdir. Bunu sağlamak için derslerde okuma çalışması yapılarak hatalı okunan muhtemel kelime ve ayetlere dikkat çekilmelidir. İmkân varsa bireysel olarak hatalar takip edilmeli ve düzeltilmelidir. Dolayısıyla söz konusu sûrelerde asgarî düzeyde mahreç, med ve diğer tecvit uygulamalarına özellikle önem verilmelidir.⁵⁷ Özellikle bu sûrelerde sekte vb. özel okunuşlu kelimelerin öğrenilmesine özen gösterilmelidir. Bu çerçevede bu sûrelerde yeterliliği sağlamayan öğrenci diğer öğrenme alanlarındaki durumu ne olursa olsun başarısız sayılmalıdır. Bu noktada amaç, öğrencinin sûreleri/sayfaları sadece ezbere okuyabilmesi olmamalıdır.

Bu hususta Fatih Çollak, güzel Kur'ân okuma işinin bir yetenek olduğundan bahsederek, okumada çok gayret etmesine rağmen istenilen düzeyde okumakta zorlanan öğrencilerin üzerine gitmemenin; sınavlarda onlara biraz daha müsamaha ile davranmanın da olumlu bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.⁵⁸ İfadeden anlaşılan söz konusu ettiğimiz açık hatalar değil, ileri düzey bir okumadır. Biz de "güzel Kur'ân okuma" tabiri yerine Kur'ân kelimelerini "doğru okuma" tabirini kullanırken buna işaret ediyoruz. Örnek olarak namaz sûrelerinde "tebbet yedaaa", "ve tebb", "maa a'naa", "ılaafihim", "et'amehüm", "felek" gibi kelimelerde ince harfi kalın okuma, ع/gayn harfini ع/ayn gibi okuma, ط/ta harfinde kalın bir şekilde kalkale yapmama, diğer kalkaleleri yapmama şeklindeki hatalar temel yeterliliklerdir. Özellikle namaz duaları ve sûreleri, Duhâ ve Fîl arası sûreler, Yasîn sûresi en başta toplumun her kesiminin bildiği, okuduğu sûre olması ve görev süresinde daha çok bunlarla karşılaşılması sebebiyle sıfır hataya yakın okuma sağlanmadan geçer not verilmemelidir. Aynı düşünceyi Abdullah Benli Hoca "*Mesela, teorik tecvit bilgisi hiç olmayan, meali hiç bilmeyen, her dönem için belirlenen ezberlerden eksiği olan, ezberleri sayısal olarak tam olsa da niteliksel olarak lahm-ı celî derecesinde hatalı ezberlemiş olan kimseler de başarısız sayılırlar.*" diyerek dile getirmekte ve doğru okumanın önemine vurgu yapmaktadır.⁵⁹

Burada şu ikilemle karşı karşıya kalınmaktadır. Öğrencinin yüzüne okumada hatası var diye onu ezberden sorumlu tutacak mıyız, tutmayacak mıyız? Hoca, önce yüzüne doğru okumayı sağlama ve sonrasında ezber uygulamasına geçme şartlarına sahip midir? Bu meyanda söylemek lazımdır ki, ortaöğretim ve yüksek öğretimin örgün eğitiminde dersler sınırlı olduğu için yüzüne ve ezber okutma ikisi birlikte yürütülmektedir. Ancak şartlara göre program düzenlemesi yapılarak ezber okumaların bir veya iki dönem sonrasında yaptırılması da mümkündür. Bu durum tamamen müfredatla alakalı bir durumdur. Yüzüne okuma belli düzeye gelmeden öğrencinin kendi kendine ezber yapması hatalı okumayı da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple yüzüne doğru okuma

⁵⁶ Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", 28.

⁵⁷ Ünlü, "Kur'ân-ı Kerim'i Tecvid Kaidelerine Riayet Ederek Okumak", 14; M. Ali Sarı, "Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okumak", *İslâm Medeniyeti Mecmuası (İslâm Medeniyeti)* 3/28 (1973), 16.

⁵⁸ Çollak, "Kur'ân-ı Kerim Öğretim Teknikleri", 515-518; Sarı, "Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okumak", 16.

⁵⁹ Benli, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri Program Önerisi", 125-165.

sağlanmadan ezber yaptırılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede bazı ilahiyat fakültelerinde ilk dönem sadece tecvit dersi yapılmakta bazılarında sadece yüzüne okuma yapılabilmektedir.⁶⁰ Bu uygulamayı imkân dahilinde hazırlık sınıflarında da yapmak mümkündür.

Özetlemek gerekirse, temel yeterliliği sağlama noktasında ezber uygulamasında sayfa ve sûrelerin tamamı kabul edilebilir bir düzeyde ezberlenmelidir. Yüzüne okumada ortaya çıkan hatalar ezber uygulamasında da kabul edilemeyecek derecede yapıyorsa baraj olarak geçer puan verilmemelidir.⁶¹ Bu hassasiyet özellikle kısa sûrelerde daha önemlidir. Söz konusu hatalar yok denecek kadar az ise ezber kalitesi, akıcı okuma, teklememe ve takılmama durumuna göre ders geçme ölçütünün üzerinde derecelenerek puan takdiri yapılmalıdır.

2.2.2. Yeterliliği Sağlamada Ezber Okutmanın Yöntemi

Öncelikle dönem başında ilgili dönemin ezberleri veya şartlara göre sorumlu tutulacak diğer ezberler, başta ilan edilmelidir. Eğer ders içinde veya dışında ezber verilecekse mutlaka bunun zamanı ve yeri belirlenmelidir. Zira haftada 2 saat olan Kur'ân derslerinde, yüzüne okuma, ezber okuma ve tecvit konularının ders saatinde veya sınav süresinde yapılabilmesi imkânsızdır.⁶² Bu sebeple kalabalık gruplarda zamansız ve plansız ezber dinlemesi yapmak mümkün olmadığı için ayrı bir zaman planlanmaya ihtiyaç vardır.⁶³

Süreç içerisinde dinlemelerde öğrenci yeter düzeyde ezber yapamıyorsa dönem sonuna kadar tekrar imkân verilmelidir. Bu uygulama, müstakil sınavda duruma göre yapılması öğrencinin lehine olduğu için daha elzemdir. Burada ezberler haftalara bölünerek planlama yapmak da mümkündür. Ancak belirtilen haftada veremeyen öğrencinin ezberi mutlaka diğer haftalarda alınmalıdır. Çünkü ezber yapma meşakkatli ve zaman alıcı bir süreçtir.

Özel bir yerde dersi dinlemek veya sınıf huzurunda ders okumak öğrenci açısından bazen sıkıntı olabilmekte bu sebeple okumaya istekli öğrencilerden başlanmalı, öğrenciye okumaya başlamadan önce biraz zaman tanınmalıdır. Süreç içinde yapılan okumalarda tekrar dinleme imkânı varsa ezber okurken okuma hataları düzeltildiğinde öğrenci şaşırıyorsa müdahale edilmemeli, yapılan hatalar not edilerek sonrasında düzeltilmesi sağlanmalıdır. Müstakil olarak yapılan dinlemelerde de yapılan hataları düzeltme için tekrar dinleme fırsatı verilmesi kazanımlara ulaşılması açısından önemlidir.⁶⁴ İlahiyat fakülteleri düzeyinde Abdullah Benli Hoca süreç içinde değerlendirmede dikkat edilmesi gereken hususları şöyle dile getirmiştir: "*Hatasız ezber yapma adına çok faydalı olan röntgen dediğimiz bu işlemi öğrencinin mutlaka yapması sağlanır. Bunun için hoca öğrencisinden röntgenin fotokopisini ister ve kontrol eder. Zamanı gelince öğrencinin ezberini bu röntgen*

⁶⁰ Baş, *Kur'ân Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*, 148.

⁶¹ Kadir Taşpınar, "Kur'ân'ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme (RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği)" ed. Gökdemir, "İlahiyat Fakültelerindeki Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bazı Teklifler", 112.

⁶² Benli, "Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersleri Program Önerisi", 125-165.

⁶³ Gökdemir, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitim ve Öğretimi", 36. Dinleme uygulamaları için bk. Taşpınar, "Kur'ân'ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme (RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği)", 113.

⁶⁴ Öcal - Ay, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 24, 25.

fotokopisinden dinler. Böylece öğrencisinin, yüzünden okurken yaptığı hataları ezberden okurken de yapmış yapmadığını tespit etmiş olur."⁶⁵

Ezber sûre ve ayetlerinin tamamı dinlenmeli midir? Eğer böyle yapılırsa ders süresi buna yeter mi? Fatih Çollak bu konuda şöyle demektedir: "Öğretmen her hafta bir önceki hafta içinde ezber verdiği ayet ya da sureleri her öğrenciden bütünüyle dinleyip, gerekli değerlendirmeyi yapmalıdır. Örneğin; Fatiha Sûresinin bir kısmının dinlenip, diğer kısmının ihmal edilmesi sağlıklı değildir. Zira öğrencinin nerede hata yapacağını kestirmek kolay olmaz. Özetle, ezber programı az ya da çok olsun, baştan sona dinlenmelidir."⁶⁶ Bu noktada bazı hocaların ezberlerden bir kısım yerleri sormakla iktifa ettiği, halbuki ezberler hususunda ideal olan hocanın talebeden ezberlerin tamamını dinlemesi, bu esnada öğrencinin özel mushafına hocasının düzelttiği yanlışları işaretlemesi, hocanın da mezkûr hataların düzeltilmesi hususunda denetimde bulunması olduğu ifade edilmektedir.⁶⁷

Öğretim tekniği ve verimlik noktasında esas olan uygulama budur. Bize göre ezberi dinleme durumu, öğrenci sayısı, ders saati ve zaman imkânına göre değişeceği için plan ona göre belirlenmelidir. Bu anlamda Diyanet İşleri Başkanlığının kurs imkânları haricinde diğer öğretim aşamalarında ezber sûrelerinin/sayfalarının tamamını dinleme durumundan söz edememekteyiz.⁶⁸ Kur'an Kursları haricinde ezber okumaların hepsini sınav için dinlemek mümkün değildir. Hafızlık ve imamlık-müezzinlik sınavında nasıl ki rasgele farklı cüzlerden ezber kontrolü yapılıyorsa aynı şekilde yoklama usulü kontrol yapılabilir.⁶⁹ Bu yöntem, kalabalık sınıflarda ezberin uzun ve zamanın kısa olduğu durumlarda uygulanmak zorundadır. Zamanın ve imkânın sınırlı olduğu durumlarda ezber sayfalarını tamamı veya rasgele bir yerden okutmak sûretiyle de yapılabilir. Ancak bu durumda normalde ezberini yapan bazı öğrenciler okuyamamaktadır. Bunun önüne geçmek için sayfalar yarımşar sayfa olarak bölünerek başlangıç belirlenir ve öğrenci de nereden başlayacağını bilerek okuyabilir. Öğrenciye bu imkânı tanımak onun istek ve motivasyonunu artıracak, gelişimine katkı sağlayacaktır. Çünkü en iyi ezber bilen sûreler bile aradan okutulmalarda öğrencinin hatırlaması ve devam etmesi zor olabilmektedir.⁷⁰

Sınav sırasında ezber dinlemede öğrencinin hataları yazılmalı mı yazılacaksa bu hatalar spesifik olarak hatalı okunan kelime mi yoksa genel olarak mahreç, med, tecvit hatası olarak mı yazılmalıdır? Elbette tutulan notlarda noktası virgüline kadar yazmak, öğrenciye izah bakımından daha elzemdir. Ama kalabalık sınıfların olduğu durumlarda gerçekten her hatayı not tutma ve

⁶⁵ Benli, "Kur'an Okuma ve Tecvit Dersleri Program Önerisi", 125-165.

⁶⁶ Fatih Çollak, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri", *Etkili Din Öğretimi*, (İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2010), 515-518.

⁶⁷ Gökdemir, "Kur'an Okuma ve Tecvit Dersleri İçin Bazı Teklifler", 9-24.

⁶⁸ Yılmaz, "İmam Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler", 25. Elbette ders hocasının zamanı, ders yükü dahilinde sınıfta, odada dinleme yapılması mümkündür. Hatta bu konuda imkân olmaması veya zaruri şartlar durumunda video gibi dijital imkânlardan yararlanmak mümkündür. Salgın hastalık sürecinde tecrübe edilen bu uygulamadan fevkalade verim alındığı gözlenmiştir.

⁶⁹ Fatih Çollak, Fatiha Sûresinin bir kısmının dinlenip, diğer kısmının ihmal edilmesinin sağlıklı olmadığını, zira öğrencinin nerede hata yapacağını kestirmenin kolay olmadığını belirtmiştir. Özetle, ezber programı az ya da çok olsun, Fatiha gibi kısa ve önemi haiz sureler baştan sona dinlemek daha elzemdir. Çollak, "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri", 515-518.

⁷⁰ Öcal - Ay, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 28; Hatice Şahin Aynur, "Hafızlık Eğitiminde Ezber Yapma ve Ezberi Koruma", *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*, ed. Hatice Şahin Aynur (İstanbul: Dem Yayınları, 2021), 97.

öğrenciye geri bildirim konusu zamanla alakalı bir durumdur. Ama derslerde öğrenci nasıl bir hata yaptığını mutlak bilmelidir.

Hatasını bilmesi gereken öğrencinin ezber sınavı veya ödevinde hatalarının tamamını düzeltme, söylenmesi veya yazılması mümkün müdür? Belki 50 öğrencinin olduğu bir ortamda öğrencinin ezberdeki her hatası not edilebilir. Ancak toplamda 500 küsur öğrencinin olduğu yerde takdir edilen puanın gerekçesini yazma mümkün değildir. Ancak yine öğrenci hatalarını düzeltme ve aldığı puanın gerekçesini öğrenme niyetindedir. Böyle durumda en azından "tecvit hataları çok, mahreç hatası fazla" gibi notların tutulmasında fayda vardır.

2.2.3. Ezber Sûrelerinde Sayısal Baraj Uygulanması

Dersin başarılı sayılması için ezberlerin tamamın istenmeli midir? Yoksa belli miktarda ezber yeterli midir? Bu konuda İHL öğretim programında öğrencinin durumunu da dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir. Bu çerçevede Nazif Yılmaz şöyle demektedir: "*Ezber yaptırmada sınıfın ve öğrencilerin durumunu gözlemeksizin bütün öğrencilerin aynı ezberleri yapması hususunda ısrarcı olunmaması gerekir. Çünkü, her öğrencinin ezber kabiliyeti farklı olacağı için müfredatın tamamını her bir öğrenciye ezberletmek onları dersten soğutacak hatta iyice uzaklaştıracaktır. Kur'ân-ı Kerim'in indiriliş süreci de göz önünde bulundurulduğunda tedricilik esas alınıp müsâmahakar olunmalı ve öğrenciler bıktırılmamalıdır. Bu nedenle öğretmen sınıfın durumunu dikkate alarak ezber müfredatını kimi öğrenciler için hafifletmeli, kimisine de istekli olduğu takdirde daha fazlasını verebilmelidir.*"⁷¹

Belirtildiği gibi İHL okullarında programın yapısı gereği ezber sûrelerinin tüm öğrencilere eşit uygulanması istenmemektedir. Ancak İlahiyat fakültelerinde ezberlerin hepsinin yapılması baraj olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla sayısal olarak eksik okuma söz konusu ise genelde okuma seviyesi yüksek de olsa dersten başarısız sayılmaktadır. Bu uygulama müfredat programının yoğun olmadığı bir programda uygulanmalıdır. Zira bu ezber sûrelerinin çoğu İHL ve İHO okullarında olan dua ve sûrelerdir.⁷² Diğer yeterlilikleri sağlamasına rağmen sayısal olarak sorumlu olunan sûreleri eksik olan öğrenciye sınav türü ne olursa olsun zayıf not verilmelidir. Zira bir sûre/sayfa eksi ezberi ara sınavlarda vermeyen bir öğrenci dönem sonu sınavında da aynı davranışı gösterecektir. Bu da sonu gelmez problemlere yol açacaktır. Bu konuda İHL ve diğer okul kademelerinde her sûreye puan dilimi verme gibi yaklaşımla hareket edilmemelidir. Bu tutum bazen öğrenciler tarafından adaletsizlik olarak algılanabilmekte dersin hocası eleştirilebilmektedir. Halbuki burada esas olan kriterin ne olduğudur. Ayrıca, temel yeterlilik olarak belirlediğimiz sûrelerin hepsi bilinen sûre ve dualardır. Dolayısıyla hedef ve kriterler açıldıktan sonra söz konusu problemler hafifleyecektir.

2.3. Teorik Tecvit Bilgisi Temel Yeterlilikleri

Kur'ân dersinde tecvit konuları genellikle ayrı bir ders olarak değil, Kur'ân okuma ile beraber verilmektedir. Bu konu İHO, İHL benzeri okul ve kurslarda olduğu gibi ilahiyat fakültelerinde de yüzüne ve ezber okuma ile beraber işlenmekte, sadece üst düzey tashih-i hurûf kurslarında müstakil bir ders olarak ele alınmaktadır.⁷³ Ayrıca bazı ilahiyat fakültelerinde bir dönem ayrı ders olarak işlenebilmekte, ölçme ve değerlendirmede yazılı/test sınavı şeklinde yapılabilmektedir.⁷⁴

⁷¹ Yılmaz, *Yöntem ve Materyal Kullanımı*, 272.

⁷² MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İHL Kur'ân Dersi Öğretim Programı".

⁷³ bk. AKÜ, "Ders İçerikleri"; MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Haftalık Ders Çizelgeleri" (Erişim 18 Şubat 2022).

⁷⁴ Baş, *Kur'ân Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*, 148.

Tecvit konusu zaten yüzüne ve ezber okumada uygulanmak zorundadır. Ayrıca, ders kazanımlarında "Kur'ân-ı Kerim'i doğru ve güzel okuma kurallarını açıklar." şeklinde belirtilen⁷⁵ teorik konuların kavranması ve izah edilebilmesi gerekmektedir.⁷⁶ Bu sebeple Kur'ân dersinde teorik olarak sözlü sınavı eskiden beri uygulanan bir yöntemdir. İlahiyat fakültesi mezunlarının, görev alanlarının her kademesinde Kur'ân öğretimi ve tecvit ilmi olduğu için tecvit kurallarına tam manasıyla vâkıf olması ve uygulanan bütün kuralları teorik olarak kavrayıp anlatabilmesi gerekmektedir. Bu kadar önemi haiz olan ve neredeyse halkın çoğunluğunun Kur'ân kurslarında yaygın olarak öğrendiği bir konuda teorik hiç bilgisi olmayan kişinin okuma seviyesi iyi olsa bile mezun olması esefle karşılanacak, acınası bir durum olacaktır. Bu anlamda değerlendirme ölçütlerinde bunun tedbiri de mutlaka alınmalıdır.

Öğrencilerin bu konudaki eksikliklerine şahit olmaktayız. Nitekim öğrencilerden Kur'ân derslerinde tecvit analizi yapmaları istendiğinde sıklıkla dile getirdikleri, kuralları uygulayıp adını ve ne olduğunu bilememe durumu çokça görülmektedir.⁷⁷ Tecvit konusunu ayrıntılı öğrenmeyi çok gerekli görmeyen bazı öğrenciler bunu bir zorlama olarak kabul etmekte ve buna önem vermemektedirler. Bu sebeple zikredilen yeterliliği sağlama anlamında yüzüne ve ezber okumanın yapıldığı ve baraj olarak uygulandığı bütün dönemlerde olmasa bile en azından planlanacak belli dönem içinde baraj uygulanabilmelidir.⁷⁸

2.1. Teorik Tecvit Bilgisinin Başarıda Baraj Ölçütü

İlahiyat fakültelerinde hedeflenen seviye ve belirlenen kurallar çerçevesinde ve -mevcut durumda- özellikle 1. ve 2. sınıflarda temel tecvit konuları anlatılmalı ve sorumlu tutulmalıdır. Ancak gerektiğinde bunun baraj olarak uygulanacağı sınıf seviyesi değiştirilebilmelidir. Özellikle alt sınıflarda tecvidin tanımı, harfler, mahreç sıfat, medler, idğam, izhar, ihfa, iklab, hükmür-ra, lafzatullah, ha-i kinâye, sakin mim, vakıf işaretleri üzerinde durulmalı ve bu konulardan sorumlu olunmalıdır. Daha üst sınıflarda ise bu konularla birlikte, istiâze ve besmele, vakıf-vasıl ve ibtida, Kur'ân okuma usulleri, lahn, tilavet secdesi, tekbir, tecvit Arapça tanımlar ve Hafs rivayetine göre bazı özel okumalar da değerlendirmeye katılmalıdır.⁷⁹ Zira, özellikle meslekî eğitim veren ilahiyat fakültelerinde pratik uygulamanın doğru yapılmasından sonra teorik bilgilerin de öz olarak bilinmesi gerekmektedir.⁸⁰ Ancak yine mevcut şartlarda -özel bir program uygulanmıyorsa- bu

⁷⁵ MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İHL Kur'an Dersi Öğretim Programı".

⁷⁶ Sarı, "Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okumak", 17.

⁷⁷ Şenat, "Anlayarak Kur'ân Okuma", 143-164; Şenat, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersinin İşlenişi ile İlgili Kanaatleri Üzerine Bir Araştırma", 230.

⁷⁸ Şenat, "Anlayarak Kur'ân Okuma", 143-164.

⁷⁹ Yılmaz, *Yöntem ve Materyal Kullanımı*, 265.

⁸⁰ İlahiyat haricinde diğer kademelerdeki okullarda eğer zaman olarak imkân varsa, tecvit konularının anlatıldığı ve öğrencilerin kavrama düzeyini ölçen konu ve soru testleri, çalışma kâğıtları hazırlanabilir. Sınıf içerisinde bulmacalar ve çalışma kâğıtları geliştirilerek veya ev ödevi olarak hazırlanması talep edilerek öğretim materyalleri zenginleştirilip bu şekilde süreç takip edilerek puanlama yapılması mümkündür. Esas olarak bu okullarda -özel kurs ve programlar hariç- ayrı bir sınav olarak yapılmamasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Çünkü burada mesleğe öğrenci hazırlamaktan ziyade din eğitimi verilmekte hayatta lazım olabilecek pratik okumalar amaçlanmaktadır. Ancak bu tür uygulamalar ilahiyat düzeyinde gerek yaş gerekse zaman olarak uygulanabilir görünmemektedir. Yılmaz, *Yöntem ve Materyal Kullanımı*, 261.

konular her zaman dersin başarılı veya başarısız olmasına sebep olması noktasında, dersin ana hedeflerini gözetmek gerekir.

Tecvit puanı genellikle, yüzüne ve ezber okumayla birlikte değerlendirildiğinde 100 puan üzerinden 10 veya 20 puan olarak takdir edilmektedir. Fakat bu ayrı bir ders olarak yapıldığında tamamen müstakil bir sınav olacaktır. Zikredilen baraj uygulaması bazen yazılı veya test olarak uygulandığında yapılması daha uygun olabilir. Bu bilgilerin sınavı, gerektiğinde yüzüne okunan ayet üzerinde tecvitleri sayılması şeklinde, gerektiğinde tanım ve açıklaması istenerek yapılabilmesi mümkündür. Bu temel yeterliliği kazandırmak için baraj uygulanması ideal hedefler açısından önemlidir.⁸¹ Fakat Bu noktada yüzüne ve ezber okumaya göre daha toleranslı davranmak mümkündür.⁸² Burada teorik tecvidin birlikte yürütüldüğü, derslerde evvela yüzüne okumanın, sonrasında ezber okumanın baraj olduğu ve öncelikle bunların önem arz ettiği unutulmamalıdır. Zira tecvit konularını çok iyi bilip yüzüne okumanın zayıf olmasının pratik değeri olmadığı için hedeflenen ve istenen bir durum değildir. Bu noktada teorik tecvit bilgisi yüzüne ve ezber üzerine bina edilmelidir. Okuma seviyesi yeterli olmayan bir öğrenci tecvit bilgilerini kavramasının ve bu şekilde geçmesinin dersin amacıyla bağdaşmadığını bilmek gerekir. Bu anlamda tecvit sınavı, yüzüne ve ezber okumalardan sonra değerlendirilmeli ve ilave puan olarak eklenmelidir.⁸³

2.3.2. Yeterlilik Açısından Tecvit Sınavının Yapılma Şekli

Abdullah Benli Hoca ilahiyat düzeyinde tecvit konusunun ölçme ve değerlendirmesini şöyle izah etmiştir: "*Hoca öğrencinin tecvit bilgisini üç şekilde ölçer. Birincisi, yüzünden veya ezberden okuturken tecvit kurallarını tatbik edip etmediğini izler. Eksik ve hatalı olanları "sınav tutanağı"na kaydeder. İkincisi, yüzünden okuttuğu sayfanın belli bir bölümünden itibaren tecvit tahlili yapmasını ister. Öğrencinin tecvit kurallarının geçtiği yerleri isimleriyle birlikte tespit edip edemediğini ölçer. Teşhis edemediği kuralları sınav tutanağına kaydeder. Üçüncüsü, eğer kurallar okunan yerde geçmiyorsa, bazı tecvit kurallarını teorik olarak anlatıp anlatamayacağını ölçmek için, sorular sorarak cevaplmasını ister. Mesela, ihfayı tarif et! Medd-i Muttasılın hükmü nedir? Nâkıs idğam nasıl olur? Vakf-ı lâzım ne demektir? Harflerin mahreç bölgelerini söyle! Tecvidin tarifini yap! Sükûn-i lâzımlı medd-i lîn'in hükmü nedir? Ravm niye kasr ile yapılır? Şemsî harfleri say! Zamir ne zaman uzatılır? Lafzatullah'da kaç tecvit kuralı vardır? vb. teorik bilgiler sorar. Aldığı cevaba göre not takdir eder. "Sınav Değerlendirme Formu"na notunu yazar. Eksikliklerini de "Sınav Tutanağı"na kaydeder.*"⁸⁴

Burada teorik olarak ayet üzerinde tecvidin ne olduğu ve açıklamasını yapma, ayrıca ayette olmayan konulardan tanım, kaide gibi konuları sözlü olarak açıklamasının istenebileceği ifade edilmiştir. Bu ders yazılı olarak yapıldığında mevcut sınavlar gibi yapılmaktadır. Ancak sözlü olarak yapılırsa hocanın/öğretmenin mutlaka sınıf listesi ile önceden duyurduğu yer ve zamanda sınav yapılmalıdır. Bu sınav teker teker yapılabileceği gibi gruplar halinde de yapılabilir. Bireysel olarak yapılan sınav, çok zaman alacağı için öğrenci sayısına ve duruma göre ayarlama yapılmalıdır. Esas olan sözlü sınavın tek tek yapılmasıdır. Bunun da bütünleme/tek ders gibi öğrenci sayısının az

⁸¹ Benli, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri Program Önerisi", 125-165.

⁸² Taşpınar, "Kur'ân'ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme", 116.

⁸³ Yılmaz, *Yöntem ve Materyal Kullanımı*, 260.

⁸⁴ Benli, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri Program Önerisi", 125-165.

olduğu sınavlarda uygulanma durumu daha fazladır. Grup olarak veya kategorilere ayrılarak yapıldığında öğrenciler diğer öğrencilerle kıyaslama yaptıklarından dolayı olumsuz durumlar yaşanabilmektedir. Dolayısıyla bu sınavın alınma şekli ve zamanı tamamen hocanın belirlediği şekilde olacaktır. Bu konuda fazla teferruata girilmesi uygulamanın gerçekleşmesi açısından her zaman mümkün olmamaktadır.

Eğer tecvit dersi ayrı bir ders olarak yapılırsa öncelikle yazılı veya test sınav yapılmalı sonrasında dönemlerde yukarıda bahsedilen usulde pratiğin yanında teorik olarak değerlendirmeye devam edilmelidir. Hatta bu sınavın son dönemlerde/sınıflarda ortaklaşa ve ayrıntılı bir yazılı sınav olarak da yapılması mümkündür. Ancak dönem içinde yazılı ve çoktan seçmeli olarak yapıldığında öğrencileri konulara vakıf olup olmadıkları analizi yapılarak tekrar etme şansı yakalanması mümkündür.⁸⁵

Netice olarak, tecvit dersi sözlü sınavında öğrenciye soru sorulduğunda ona zaman tanımalı, yanlış cevap verdiğinde küçümsenmemeli, eğer zayıf bir durum varsa uygun bir dille durum izah edilerek yönlendirme yapılmalıdır. Bu yapılırken de öğrencinin durumu, verdiği cevaplar kısa olarak not edilmelidir.

2.4. Temel Yeterlilik Sonrası Değerlendirmeye Katılabilecek Diğer Hususlar

Ölçme ve değerlendirmenin hedeflerle uyumlu olacağı, bu hedeflerin değişebileceği ve şartlara ve imkânlarla göre güncelleneceği unutulmamalıdır. Bu noktada hedefin de mevcut durumun çok ötesinde olmasının gerçekleşmeyle bağdaşmayacağı kazanım noktasında uygulamanın gerçekleşmeyeceği ifade edildi. Bu anlamda ders programları değişebilir. Kazanım ve hedefler ortaya konulup ölçme ve değerlendirme de hedefler üzerinden yapılır. Bu çerçevede öteden beri Kur'ân derslerinin devamlı aynı şeylerle tekrar etmemesi, Kur'ân'ın asıl amacının anlama ve hayatta uygulama olduğu için meal merkezli bir Kur'ân dersi dillendirilmektedir. Zira Kur'ân'ın sadece lafzının ezberlenmesi tavsiye edilmemiştir. Sahabe de bunu yaşamak için talim etmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ı anlayarak okuma, mana ve mesajını kavrama ve hayata tatbik etmeye dönük faaliyet olduğu malumdur.⁸⁶ Bu sebeple sadece yüzünden veya ezbere okumak tam ve ideal bir okuma olmayıp ilahiyat öğrencisinin anlama faaliyeti içinde girmeksizin, Kur'ân lafızlarını Arapça ve tecvit kurallarına göre okuyabilmesi yeterli olmadığı izahtan varestedir.⁸⁷

Bahsedilen hedef ve kazanımlar ilahiyat açısından böyle olmakla birlikte esasen Kur'ân ilimlerinde meal ve tefsir Kur'ân okuma dersinin asıl konusu değildir. Ancak bu yöntem, Kur'ân okuma dersi meal ve tefsir dersine dönüştürmeden belli ayetlerde anlamına dikkat çekilmeyeceği anlamına gelmemelidir.⁸⁸ Anlamını bilmeden tilavet etme, belki günümüzde Arap olmayan toplumlarda hassaten ülkemiz insanında söz konusu olabilir. Ancak Kur'ân okumayı belli düzeyde mahreciyle ve tecvitleriyle okuyamadan ve belli süreleri ezberlemeden anlam merkezli okuma,

⁸⁵ Turgut - Baykul, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 307.

⁸⁶ Duman, *Kur'ân ve Müslümanlar*, 152.

⁸⁷ Nazif Yılmaz, "Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Lafız ve Mana Bütünlüğü", *Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu*, (İstanbul: YECDER, 2014), 225-236; Benli, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri Program Önerisi", 125-165; Şenat, "Anlayarak Kur'ân Okuma", 143-164; Fırat, "Kur'ân'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine", 28.

⁸⁸ Halil İbrahim Önder, "Kur'ân-ı Kerim Eğitim ve Öğretiminde Lafız ve Mananın Yerine Dair Bazı Değerlendirme ve Tespitler", *Theosophia* 3 (2021), 173.

dersin birincil derecedeki amaç ve hedefleriyle örtüşmemektedir. Mevcut durumda ilahiyat fakültelerinde yüksek seviyede ders yapılamaması buna engeldir.⁸⁹ Ancak yine de yüzüne okuma, ezber okuma ve tecvit konularında yeter seviyenin üzerinde bir başarı söz konusu ise ayrı çalışma ile anlam konusunda bazı kazanımlar istenebilir.

Meal dışında, derslerde öğrencinin derse yönelik tutumu, ilgisi ve çalışması gibi hususlar dersin verimini artırmada önemli olduğu için temel yeterlilikten sonra puan aralıklarında bunların da gözetilmesi, derse karşı motivasyonu artıracağı gibi seviyeyi de yükseltecektir. Bunu başarabilmek için Kur'ân'ı öğrenmenin ve doğru okumanın farkında olma, okumayı geliştirmekten zevk alma, kendine özgüven duyma şeklinde duyuşsal özelliklerin de olması gerekir. Bilişsel alan konusunda bir öğrenci önceki sınıftaki beceriyi sonraki sınıfta da alt beceriyi kullanabilmesi gerekir. Bu daha çok tecvit dersleri için geçerlidir. Duyuşsal davranışın ölçülmesi ise genelde gözlem yoluyla olur. Bu da durumun bir çeteleyle not edilmesi şeklinde yapılır. Her ne kadar bunların subjektif tarafı olsa da dersin amacını gerçekleştirmede önemli bir etkiye sahiptir.⁹⁰ Bu sebeple sözü edilen tutumların doğrudan dersin başarı ve başarısızlığına etki etmemesi ve sadece puanın artması ve eksilmesi yönünde kullanılması gerekir.

Kur'ân dersinde özellikler ezber okumada diğer dersler gibi doğrudan kopya çekme, hileli davranma gibi durumlar yaşanabilmektedir. Böyle durumlarda ne yapılacağı açık bir hüküm olmadığı için hocanın takdirine kalmaktadır. Kur'ân dersinde de yüzüne okuma, ezber ve tecvit sözlü sınavlarında hileli bir davranış olması durumunda diğer dersler gibi kopya muamelesi yapmak mümkündür. Ancak bu durum önceden kararlaştırılmalı ve öğrencilere ilan edilmelidir.

Bunların haricinde, her bir derse devam etmek önemli bir başarı vesilesidir. Özellikle Kur'ân dersi gibi hoca merkezli derslerde süreklilik daha önemlidir. Bu sebeple dersten başarısız olan öğrencilerin ilgili anabilim dalı/bölüm kararıyla devamları sağlanmalıdır. Çünkü bu durumdaki öğrenci yazılı sınavına çalışır gibi bu dersin seviyesini yükseltmemekte ve bir sorun yumağı haline gelmektedir. Derse devam ederek hocanın takibinde olacak olan öğrenci, dersteki düzeltmeleri ve yönlendirmeleri bizzat yerine getirerek okuma seviyesini yükseltmeye çalışacaktır. Ayrıca Kur'ân dersini ölçme ve değerlendirme süreç içinde veya hocanın belirlediği bir zamanda yapıldığında da derse devam etmesi gerekir. Bu anlamda derse devam eden, derse karşı ilgi ve alakasını okuma isteğiyle gösteren öğrenci ile, -ölçme ve değerlendirmeye etki edecekse- ders ile alakalı ödev ve görevlerini yapmayan, çalışmayan, alakasız davranıp devam etmeyen veya zaman çizelgesine uymayan öğrencinin, değerlendirmede aynı olmaması gayet doğaldır. Ancak bu etki temel yeterlilik sağlandıktan sonra puan aralıklarında olması gereken bir husus olmalıdır.⁹¹

Daha özel bir ders olan ve kendini yeterli hisseden öğrencilerin tercih ettiği "Güzel Kur'ân Okuma" dersinde doğru okumanın üzerinde edâ ve sadâ ile okuma etkinliği, tecvitli okuma başta olmak üzere hadr, tedvir ve tahkik ile okuyabilme, raf-ı savt (ses yükseltme), hafd-ı savt (ses alçaltma), konularında değerlendirme yapılabilir.⁹² Nitekim Güzel Kur'ân okuma yarışmalarında

⁸⁹ Gökdemir, "Kur'ân Okuma ve Tecvid Derslerinde Karşılaşılan Problemler", 31.

⁹⁰ Turgut - Baykul, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 330, 331.

⁹¹ Şişginoğlu, *Çok Alanlı Sanat Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme*, 72.

⁹² Benli, "Kur'ân Okuma ve Tecvit Dersleri Program Önerisi", 125-165.

yüzüne okuma ve tecvitten 60, edâ-sadâ 20, anlamı 20 puan şeklinde ölçüler konulmaktadır.⁹³ Bu derslerde Kur'ân okuma anlamında temel yeterlilikleri sağlamış olmaktadır. Ancak mevcut dersin aşır okuma, makam, eda-seda gibi kazanımları da meslekî olarak önem arz etmektedir. Asgari seviyede önceden belirlenen aşır okumalarına çalışan öğrenci başarısızlık noktasında olmasa da puan aralıklarında değerlendirilecektir.

2.5. Temel Yeterliliği Sağlamada Puana İtiraz ve Takip Edilebilecek Yöntem

Günümüzde yaşanan en büyük problemlerden biri de puana itiraz etmektir. Özellikle Kur'ân dersinin puanının hocanın takdirinde olması sebebiyle öğrenciler kendi puanını diğer öğrencilerle kıyaslamakta veya kendi okumasının yeterli olduğunu söyleyip başarısız olmayı kabullenememektedir. Tam da Kur'ân okumayı geliştirmenin önündeki en büyük engel bu anlayışın olduğunu söylemek mümkündür.⁹⁴ Buna bir nebze çare olma kabilinden öncelikle öğrenciye bir şekilde eksiklikleri ders sürecinde, gerektiğinde sınav içinde veya sonrasında not edilerek söylenmeli ve neyi, nasıl yapması gerektiği konusunda yönlendirme yapılmalıdır. Sözü ettiğimiz konuda bazı öğrenciler özellikle okuduğu sayfa ve ezberleri ile alakalı "Şurada şu hatayı yaptım ve şu puan kırıldı." gibi açıklama beklemekte hatta 90 puan verildiğinde bile 10 puanın nereden düşüldüğünü sorabilmektedir. Buna rağmen öğrenci puana itiraz ettiğinde hoca onunla ilgili aldığı notlardan hareketle eksikliklerini söylemeli ama onun bu davranışı anlayışla karşılanmasının yanında ders başarısına da etki ettirilmemelidir.⁹⁵ Bu konuda resmi dilekçe verildiğinde de kontrol listesinden sınavdaki veya süreç içinde alınan notlar incelenmeli bir hata söz konusu ise gerekli düzeltme yapılmalıdır.

Üniversite yönetmeliklerinde komisyon sınavlarına itiraz edilemeyeceği, diğer sınavlara itiraz edilmesi durumunda beş gün içinde yazılı olarak maddi hata yönünden yapılacağı bunun da öğretim elemanı tarafından yapılacağı belirtilmiştir.⁹⁶ Ancak itiraz bazen sözlü olarak yapılmış olsa da aynı açıklama ve düzeltmeleri maddi hata olarak düzeltmek mümkündür. İlgili birim dışında farklı mercilere yapılan not/puan şikayetlerinde aynı yöntem uygulanmalıdır. Ancak Kur'ân dersinin sınavının sözlü olarak yapıldığı, öğrencinin yüzüne okumasını ve ezber okumasını tekrar tekrar inceleme söz konusu olmadığı için onunla ilgili alınan notlara bakılmak zorundadır. Bu durumda alınacak kararlar, aynı anda veya ileri bir tarihte istismar edilmesinin önüne geçilmek kaydıyla komisyon marifetiyle tekrar sınav yapılarak değerlendirme yapılması mümkün olabilir. Buna rağmen daha ileri noktada bir itiraz olması durumunda zaten komisyon veya bilirkişi gibi yöntemlerle hukuki meseleler çözüme kavuşturulmaktadır.⁹⁷

⁹³ MEB, "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Genç Sadâ" Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması Usul ve Esasları".

⁹⁴ Gökdemir, "İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitim ve Öğretimi", 29, 30.

⁹⁵ Remzi Kaya, *Kur'ân-ı Kerim'de Eğitimci Olarak Hz. Peygamber* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 2019), 168.

⁹⁶ AKÜ, Afyon Kocatepe Üniversitesi Önlisans ve Lisans Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği (AKÜÖLEÖY), *Resmî Gazete* 29038 (27 Ağustos 2011), md. 6

⁹⁷ Bazı durumlarda ses veya görsel kayıt alınması da söz konusu olabilir. Böyle durumda öğrencinin okuma durumuna tekrar bakma imkânı olmaktadır. Ancak böyle bir kayıt olmasa bile Kur'ân okumanın her zaman ve her yerde tekrar okutularak ölçme imkânı veya öğrenci hakkında tutulan notlara bakma imkânı vardır. Kamu sınavlarında veya okullarda yapılan diğer sözlü sınavlarında her zaman bu imkân söz konusu değildir. Bu sebeple Kur'ân okuma sınavlarının incelenme imkânının olduğunu düşünüyoruz. bk. Yasin Sezer - Hüseyin Bilgin, "Sözlü Sınavların Yargısal Denetimi", 176.

Sonuç

Kur'ân dersi belirlenen kriter doğrultusunda takip çizelgesi ile süreç içinde öğrencinin izlenmesi, değerlendirmelerin yapılması ve öğrencilerin yönlendirilmeleri gereken bir derstir. Bu sebeple öğretim süreci ile ölçme ve değerlendirme beraber götürebilecek bir derstir. Özellikle ezber okumalarda kalabalık ortamlarda yapılması gereken yöntem, süreç odaklı yöntemdir. Bununla birlikte ihtiyaç olduğunda yer ve zaman belirlenerek müstakil olarak yüzüne, ezber okuma ve tecvit bilgisinin ölçülmesini ve değerlendirmesini yapmak mümkündür. Bu durum, şartların durumuna göre tercih edilecek bir yöntemdir.

Yüzüne, ezber, tecvit bilgisi ve diğer hususlarda genel ilke ve ölçütler belirlendikten sonra klasik sözlü sınavlarının aksine Kur'ân okumada puanlama konusunda gayet şeffaflığı artıracaktır. Bu doğrultuda verilen puanların matematiksel bir hesabının olamayacağı ve bunun geliş güzel değil belli ölçütler içinde bir takdirden ibaret olduğu bilinmelidir.

Sözü edilen kriterler çerçevesinde ilahiyat fakültelerinde bazı temel yeterlilikler mutlaka sağlanmalıdır. Bu sebeple yüzüne doğru ve belli akıcılıkta okunması, programda belirtilen ezberlerin okuma seviyesi ve sayısı bakımından temel yeterlilikler olmalıdır. Bu yeterlilikler aynı zamanda kriter olarak baraj kabul edilmeli, herhangi birinde bu yeterliliği sağlamayan öğrenci başarılı sayılmamalıdır. Bunlarda en önemlisi yüzüne okumada tecvit kaidelerine göre okumayı kazandırmaktır.

Yüzüne okuma, doğru okumanın esasını oluşturmaktadır. Bu okumada harflerin mahreci, medlerin doğru okunması ve tecvit kaideleri uygulanmak zorundadır. Aynı şekilde ezber okumalarda da esas olan bu kurallardan sonra sûrelerin ezberlenmesi gerçekleştirilmelidir. İlahiyat düzeyinde yüzüne ve ezber müfredatlarında bu hedefler açıkça yer almaktadır. Bu sebeple yüzüne okumada bu temel hataları yapan öğrenci başarılı sayılmamalı, bunun haricindeki özel okumalarda alt sınıflarda bazı toleranslar gösterilmelidir. Ayrıca, orta öğretim seviyesindeki gibi hiç okuma bilmeden gelen bir öğrenci, müfredat ve meslekî öğretimin gereği yüzüne ve ezber okumada temel yeterlilik olarak belirlediğimiz hususlarda okumayı sağlamadan başarılı sayılmamalıdır. Ezber okumalarda daha alt kademe ilköğretim ve ortaöğretimde her ezber sûresinin derecelendirilerek puanlanması veya öğrencini gelişim düzeyi esas alınarak puanlanmasında yarar olmakla birlikte, ilahiyat seviyesinde, özellikle toplumda ehemmiyeti haiz olan dua ve sûrelerde ezber ve okuma düzeyinde söz konusu edilen asgari yeterlilik mutlaka aranmalıdır.

Hangi seviyede öğretim yapılırsa yapılsın aşırı mükemmelliyetçilikten kaçınılması gerekir. İlahiyat düzeyinde meslekî öğretimi ilgilendiren puanlamalarda mutlaka derste işlenen, öğretilen konuların yanında temel yeterlilikler aranmalı daha üst seviyelerde de bazı özel okuma yeterlilikleri hesaba katılmalıdır. Özellikle mevcut durum çok yeterli olmadığına göre en azından asgari yeterlilik anlamında alt sınıftan itibaren öğrencinin kelimelerin harekesiyle, mahreciyle doğru okunması, medlerin ve diğer tecvitlerin uygulanması ve kelimedede genel olarak nasıl vakıf yapılacağıının bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Aynı şekilde de özellikle namaz duaları, namaz sûreleri, Duhâ ve ilerisindeki sûreler, Yâsîn sûresi vb. sûreler halk arasında çokça bilindiği ve okunduğu için, ayrıca Kur'ân derslerinde daha çok okunduğu/uygulandığı için her harfinin/kelimesinin doğru okunması ve ezberlenmesi gerekir. Gerekirse bu sûrelerdeki her bir hata düzeltilmeden geçer not verilmemeli, başarılı sayılmamalıdır. Neticede üst sınıflarda yüzüne okumada temel yeterlilik anlamında

problem olmamalı, ezberlerin eksiksiz ve hatasız yapılması durumunda geçer not verilerek başarılı sayılmalıdır. Ara puanlar temel yeterlilik üzerine bina edilmelidir. Bununla birlikte tecvit teorik bilgilerinde temel tecvitler teorik olarak müfredat ve ders planmasına göre belli dönemde kazanımı sağlamak için baraj yapılmalı ama bu konuda diğer dönemlerde başarı noktasında daha esnek davranılmalıdır. Ayrıca, Kur'an dersinin takip gereken bir ders olması sebebiyle öğrencinin derse kaşı tutumu, çalışması, gayreti, devamlılığı gibi husular da temel yeterlilik üzerinde puanlamaya etki ettirilmesi doğal bir durum olup dersin verimini artıracaktır.

Kaynakça

- AKÜ, Afyon Kocatepe Üniversitesi. "İslami İlimler Fakültesi Ders İçerikleri". Erişim 07 Ekim 2022. <https://islamiilimler.aku.edu.tr/ders-icerikleri-2/>
- AKÜÖLEY, Afyon Kocatepe Üniversitesi Önlisans ve Lisans Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği. *Resmi Gazete 29038 (27 Ağustos 2011)*. Erişim 5 Ekim 2022. <https://ogrenci.aku.edu.tr/egitim-ogretim-sinav-yonetmenligi/>
- Alemdar, Yusuf. "Teknik ve Estetik Açından Kur'an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2008), 213-252.
- Âl-i Nasr, Muhammed b. Musa. *Kur'an Tilavetinde Yaygın Hatalar*. çev. Nihat Temel. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2021.
- Alimoğlu, Mustafa Kemal vd. "Sözlü Sınavlarda Güvenilirlik: Geleneksel ve Yapılandırılmış Sözlü Sınavların, Çoktan Seçmeli Sınavlardan Alınan Notlarla Gösterdiği Korelasyona Göre Karşılaştırılması", *Tıp Eğitimi Dünyası* 11 (Nisan 2013), 43-46.
- Aslan, Ömer. "Kur'an Tilavetinde Tecvîd'in Gerekliliği ve Lahn (Okuyuş Hataları)". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2003), 357-372.
- Ata, Mehmet Mahfuz. "Kur'an Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/30 (2013), 167-189.
- Baş, Erdoğan. *Kur'an Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.
- Bayraktar, Nazım. "Orta Okullarda Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Hasan Dam. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019.
- Benli, Abdullah. "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Kur'an Okuma ve Tecvid Dersleri için Bir Program Önerisi". *Bilimname: Düşünce Platformu* 28 (Ocak 2015), 125-165.
- Biceğez, Yunus. *Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler, Yöntem ve Teknikler*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- BUÜ, Bursa Uludağ Üniversitesi. "Bilgi Paketi, Ders Kataloğu". Erişim 07 Ekim 2022. <http://bilgipaketi.uludag.edu.tr/Programlar/Detay/78?AyID=28>
- Çakmak, Fatih. "Liselerde Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. Hasan Dam. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 2019.
- Çakmak, Fatih. *Din Öğretiminde Hedefler*. Bursa: Emin Yayınları, 2020.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. İstanbul: Emin Yayınları, 43. Basım, 2017.
- Çollak, Fatih. "Kur'an-ı Kerim Öğretim Teknikleri". *Etkili Din Öğretimi, İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu*, 3. Baskı, 2010.
- Dodurgalı, Abdurrahman. "Kur'an-ı Kerim Okumayı Öğrenmede Bazı Tartışmalar ve Öneriler". *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1998.
- Doğan, Recai - Ege Remziye. *Din Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Duman, M. Zeki. *Kur'an ve Müslümanlar*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2. Basım, 1997.

- Erbaş, Muammer. "Din Hizmetlerinde İcra Edilen Kur'ân Okumalarında Eksik Kalan 'Kur'ân'ı Anlama Boyutu' ve Bu Konuda Alınabilecek Bazı Pratik Tedbirler". Ankara: DİB Yayınları, 2008.
- Fırat, Yavuz. "Kur'ân'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine". *Bilimname: Düşünce Platformu* 22/1 (Ocak 2012), 7-33.
- Göçer, Ali. "Türkçe Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirmenin İşlevselliğine Etki Eden Önemli Bir Uygulama Tekniği Olarak Geribildirim Kullanımı". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (Ocak 2019), 112-123.
- Gökdemir, Ahmet. "İlahiyat Fakültelerindeki Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersleri İçin Bazı Teklifler". *Türkiye'de Kur'ân ve Kıraat Eğitimi*. 9-24. İstanbul: İlahiyat, 2021.
- Gökdemir, Ahmet. "Kur'ân Okuma ve Tecvid Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)". *İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitimi ve Öğretimi (Sorunlar-Çözümler-Yöntemler)*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. Ankara: Yenişafak, 2003.
- Havuz, Hasan Hüseyin. *Tafsilatlı Tecvid Hükümleri*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2018.
- Havuz, Hasan Hüseyin. *Usûlî ve Ferşî İhtilaflar Açısından Âsım Kıraatı (Şu'be-Hafs Rivâyeti)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Kaya, Davut. "Kur'ân-ı Kerim Öğretim Yöntemlerinin (Hafızlıkta ve Yüzünden Okumada) Geliştirilmesi". *Etkili Din Öğretimi*. 3.b. İstanbul: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu, 2010.
- Kaya, Remzi. *Kur'ân-ı Kerim'de Eğitimci Olarak Hz. Peygamber*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2019.
- Madazlı, Ahmet. *Kur'ân Okuma Âdâbı*. Kayseri: Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İHL ve İHO Kur'an Dersi Öğretim Programı". Erişim 10 Nisan2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Orta Öğretim Kur'ân-ı Kerim Dersi Öğretim Programı". Erişim 10 Nisan2023. <https://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14>
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Genç Sadâ" Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Yarışması Usul ve Esasları". Erişim 05 Ekim 2022. https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. "Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Haftalık Ders Çizelgeleri". Erişim 18 Şubat 2022. <https://dogm.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/11>
- Öcal, Mustafa - Ay, Mehmet Emin. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 3. Basım, 1998.
- Önder, Halil İbrahim "Kur'ân-ı Kerim Eğitim ve Öğretiminde Lafız ve Mananın Yerine Dair Bazı Değerlendirme ve Tespitler", *Theosophia* 3 (2021), 166-186.
- Pehlivan, Sevda Yartaşı. "Yetişkinlere Yönelik Kurân Kurslarında Kurân-ı Kerim Öğretim Yöntemleri ve Okuma Problemleri (İstanbul/Kartal Örneği)". ed. Ahmet Gökdemir. *İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitimi ve Öğretimi*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Sarı, M. Ali. "Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okumak". *İslâm Medeniyeti Mecmuası (İslâm Medeniyeti)* 3/28 (1973), 15-19.
- Sezer, Yasin – Bilgin, Hüseyin. "Sözlü Sınavların Yargısal Denetimi". *TBB Dergisi* 86 (2009), 168-187.

- Şahin Aynur, Hatice. "Hafızlık Eğitiminde Ezber Yapma ve Ezberi Koruma". *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*. ed. Hatice Şahin Aynur. İstanbul: Dem Yayınları, 2021.
- Şenat, Fatma Asiye. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'ân Okuma Durumları Üzerine Bir Çalışma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1 (2011), 143-164.
- Şenat, Fatma Asiye. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Kur'ân Okuma ve Tecvid Dersinin İşlenişi ile İlgili Kanaatleri Üzerine Bir Araştırma". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2016), 216-237.
- Şişginoğlu, Filiz. *Çok Alanlı Sanat Eğitiminde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Taşpınar, Kadir. "Kur'ân'ı Kerim Okuma ve Tecvid Dersi Müfredatının Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisine Dair Bir Değerlendirme (RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği)". ed. Ahmet Gökdemir. *İlahiyat Fakültelerinde Kur'ân Eğitim ve Öğretimi*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2019.
- Tetik, İbrahim. "Tecvidin Gerekliği Sorunu: İbnü'l-Cezerî Öncesi ve Sonrası". *Uluslararası İbnü'l-Cezeri Sempozyumu*. Ankara: DİB Yayınları, 2021.
- Turgut, M. Fuat - Baykul, Yaşar. *Eğitimde Ölçe ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Uz, Emin. *Arap Kültüründe Bilginin İntikal Süreci*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- Ünlü, Demirhan. "Kur'ân-ı Kerim'i Tecvid Kaidelerine Riayet Ederek Okumak". *Diyanet İlmi Dergi* 9/92-93 (1970), 14-20.
- Yılmaz, Nazif. "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler". *İmam Hatip Liselerin Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalıdır?* ed. Nazif Yılmaz - Hulusi Yiğit. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Yılmaz, Nazif. *İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Yeni Yöntemler ve Materyal Kullanımı*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Yılmaz, Nazif. "Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Lafız ve Mana Bütünlüğü". *Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu*. İstanbul: YECDER, 2014.
- Yılmaz, Nazif. "İmam Hatip Liselerinde Kur'ân-ı Kerim Öğretimi İçin Öneriler". *İmam Hatip Liselerin Meslek Dersleri Öğretimi Nasıl Olmalıdır?* ed. Nazif Yılmaz - Hulusi Yiğit. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.